

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. TEK PARTİ YÖNETİMİ VE TÜRKİY UYGULAMASI.....	6
2.1. SİYASAL PARTİ KAVRAMI.....	6
2.1.1 Siyasal Partilerin Sınıflandırılması ve Tek Parti	7
2.1.1.1 Hakim Parti Sistemi.....	8
2.1.1.2. Hegemonyacı Tek Parti Sistemi.....	8
2.1.1.3. Gerçek Tek Parti Sistemi.....	9
2.2. CHP’NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KURULUŞU.....	9
2.3. SEÇİMLERİN YAPILMASI VE İKİNCİ GRUP’UN SONU.....	13
2.4. CUMHURİYET’ İN İLANINA GİDEN SÜREÇ.....	17
2.5. TEK PARTİ YÖNETİMİNİN SOSYO-EKONOMİK TABANI.....	19
2.6. TEK PARTİ YÖNETİMİNDE MUHALEFET.....	22
2.6.1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.....	23
2.6.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’ndan Sonra Siyasal Ortam.....	30
2.6.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası.....	35
2.6.4. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluş Öyküsü.....	37
2.7. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAM VE KOŞULLAR....	40
2.8. GEÇİŞ KARARIN ALINMASI.....	42

3. DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ARSLANKÖY ÖRNEK OLAYI.....	50
3.1. ARSLANKÖY'ÜN TARİHÇESİ VE ÖNEMİ.....	50
3.2. 1947 YILI MUHTARLIK SEÇİMLERİNDE YAŞANAN OLAYLAR.....	54
3.3. ARSLANKÖY'ÜN DİĞERLERİNDEN FARKI.....	62
3.3.1. Arslanköy Olayları Nasıl Gerçekleşti.....	64
3.3.2. Mahkeme Süreci.....	73
3.3.3. Siyasilerin Seçim Değerlendirmeleri.....	81
3.4. ARSLANKÖY OLAYLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	84
4. SONUÇ.....	89
KAYNAKLAR.....	91
EKLER.....	95

1. GİRİŞ

Demokratik rejimlerde siyasal katılımın en önemli araçlarından biri siyasal partilerdir. Halk egemenliğine dayalı bir rejime geçme isteği ve demokrasiye işlerlik kazandırılabilme, her şeyden önce siyasal partilerin amaçlarına uygun bir şekilde işlemesine bağlıdır. Partilerin amaçlarına uygun bir şekilde toplumsal talepleri yukarıdan hiç bir baskı göremeden rahatça dile getirebilmeleri olanaklı kılınmalıdır. Özgürce siyasal propaganda ve muhalefet yapamayan/yaptırılmayan partiler yönetimin toplumsal hareketliliği kontrol etme aygıtı olmaktan öte bir anlamlar taşımazlar

Siyasal partiler sadece toplumsal talepleri yönetim aygıtına iletmekle kalmazlar, bunlara cevap verebilmek adına iktidara gelmek isterler. Demokratik olduğu varsayılan rejimlerde bunun temel şartı ise hür seçimlerdir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra bu amaçla çeşitli siyasal partiler kurulmuş ve seçimler düzenli aralıklarla yapılmıştır. Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi siyasal parti ya da partilerin var olması ve düzenli aralıklarla seçimlerin yapılması demokratik siyasal katılımın yeterli şartı değildir. 1923'ten 1946'ya kadar geçen sürede çeşitli siyasal partiler kurulmuş fakat bu partiler çok uzun süre yaşayamamış ve devlet aygıtı uzun yıllar tek bir partinin elinde şekillenmiştir. Toplumsal çeşitlilik karşılığını tek parti döneminde bulamamış ve bunları dile getirecek organlar tek parti iktidarının tazyiki altında kalmıştır. Uluslar arası konjonktür ve halkın muhalefet birikiminin de zorlamasıyla 1946'da çok partili hayata geçilmiş ve halk muhalefet edebilme aracı olarak yeni partiyi görmüştür.

Yeni partinin kurulmasından kısa bir süre sonra genel seçimler, bir sene sonrada muhtarlık seçimleri yapılmıştır. Bir sene önce genel seçimlerde “açık oy gizli sayım”

usulünün uygulanması sebebiyle sağlıklı sonuç alınamamıştır. Aynı duruma muhtar seçimlerinde daha yakın şahit olan köylüler Türkiye'nin hemen hemen her yerinde seçim sonuçlarına itiraz etmişlerdir. Çalışmamıza konu olan yerel seçimlerin en hareketli geçtiği yerlerden biri olan Arslanköy'de ise köylüler itirazlarına cevap alamayınca sandığı seçim işlerinde görevli memurlara teslim etmemişlerdir. Bunun üzerine köylülerle kolluk güçleri arasında arbede yaşanmış, köylüler bu olaydan dolayı yargılanmışlar ve yaklaşık 8 ay tutuklu kalmışlardır.

Daha önceki çok partili hayata geçiş tecrübelerinin başarısızlıkla sonuçlanması, muhalefetsiz bir tek parti iktidarının uzun yıllar toplumsal ihtiyaçlara cevap verememesi ve buna rağmen kendi iktidarını ayakta tutma çabaları siyasal bilinci güçlendirmiş ve demokratik yollarla iktidarın halk tarafından kontrol altına alınma ihtiyacı giderek artmıştır. Bunun en tipik örneği Arslanköy halkının kendi istediği muhtar adayına oy vermek istemesi ve tek parti yönetiminin bunu kabullenemeyişinde görülmektedir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde önce tek parti yönetimi ile ilgili teorik bilgiler verilmekte, daha sonra tek parti yönetiminin Türkiye uygulaması tarihsel süreç içerisinde incelenmektedir.

Türkiye'deki tek parti yönetiminin değerlendirilebilmesi için her şeyden önce teorik anlamda partilerin ifade ettiği anlamları, parti sınıflandırmalarını ve Türkiye örneğinin bu sınıflandırmada nerede yer aldığını belirtmek gerekmektedir.

CHP'nin tarihsel kökenini doğru okuyabilmek adına Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk cemiyetinin partiye dönüşümü irdelenmiş, daha sonra partinin kuruluş aşamasından ve ilkelerinden kısaca bahsedilmiştir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ilk sistemli muhalefet partisi olması açısından oldukça önem taşımakta, kuruluş ve kapatılış süreçleri, çok partili yaşama geçiş ve öncesi dönemde muhalefetin algılanış şekli konusunda fikirler vermektedir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonraki dönem ise tek parti yönetiminin kurumsallaşma çabalarının ilk örneklerini görülmeye başlandığı dönemdir. Takrir-i Sükun kanunuyla muhalefet edebilecek tüm kişiler ve kurumlar tasfiye edilmiş ve tek parti yönetiminin yerleştirilmesi için uygun ortam hazırlanmıştır.

Bu süreçte her ne kadar muhalefet edebilme olanakları azaldıysa da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından beş yıl sonra yine sistemli muhalefet çabalarının ürünü olan Serbest Cumhuriyet Fırka'sı kurulmuştur. Daha önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na karşı geliştirilen refleks bu sefer Serbest Cumhuriyet Fırka için geliştirilmiş, kapatılmadıysa da kapatılması için ortam hazırlanmış ve ikinci denemede böylece başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Her başarısız çok partili hayat denemesi tek parti yönetiminin yerleşmesinin önündeki engelleri kaldırmaya yaramış ve Tek Parti Yönetimi'nin pekişmesini sağlamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın "kendini fesh etmesinden" sonra tek parti yönetimi yerleşmiş, 1946'ya kadar rakipsiz ve her şeye egemen olan görüntüsünü korumuştur.

1946'da uluslararası konjonktürün değişmesi ve iç siyasal muhalefetin hız kazanmasıyla çok partili hayata geçiş isteğine karşı koy(a)mayan tek parti yönetimi Demokrat Parti'nin kurulmasına razı olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Tek Parti Yönetimi'nin siyasal ve toplumsal muhalefete bakış açısı Arslanköy özelinde incelenmiştir. 1947 yılının Şubat ayında Türkiye genelinde yapılan muhtar seçimleri oldukça hararetle geçmiş, Türkiye'nin bir çok bölgesinde kolluk güçleri ile halk arasında sürtüşmeler yaşanmıştır. Arslanköy'de köylülerin yaptıkları “seçimi” dikkate almayarak CHP'nin köydeki uzantısı olan muhtarın tekrar seçilmesini sağlamak adına sandığı köylülerin elinden almaya çalışan ve seçimi iptal edip yeniden seçim yapmak isteyen kolluk güçlerine karşı koyan köylüler daha sonra bu muhalefetleri sebebiyle isyan suçundan idamla yargılanmışlardır.

Çalışmamıza konu olan “kırk altı hadisesi” Arslanköy’de yapılan muhtar seçimlerinde halkın kendi iradesini ortaya koymakta ısrar etmesi üzerine yaşanan olayların adıdır. Arslanköy’de meydana gelen olaylar kısır bir partiler arası çatışma değil, ondan öte Türkiye’de iktidar-muhalefet olgularını açıklamaya yarayacak “merkez ile çevrenin” mücadelesinin küçük ama önemli bir örneğidir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında başlıca iki tür materyalden yararlanılmıştır:

Öncelikle yazılı materyaller taranmış ve konuyla ilgili bilgi veren birincil ve ikincil kaynaklar toplanmıştır. Bu çerçevede spesifik olarak söz konusu olayı konu alan kitaplar ve makaleler taranmıştır. Bunlar arasında, Arslanköy olayını konu alan anılar ve tiyatro eserleri de vardır. Türkiye siyasi tarihini anlatan kitapların söz konusu olaya ilişkin bölümleri ile internetteki ilgili kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bu çalışmada ayrıca, olayın anlaşılması bakımından önemli bir katkı sağlayacak olan Arslanköy yargılamalarını içeren mahkeme tutanaklarına ulaşılmaya çalışılmış, ancak söz konusu tutanakların bir yangında yok olmasından dolayı bu gerçekleştirilememiştir.

İkinci tür materyal ise, Mersin ve Arslanköy'e yapılan ziyaretlerle sağlanmıştır. Bu ziyaretlerde olayın tanığı olup bugün hayatta olan kişilerle, o günlerde olayda taraf olan muhtarın ve onun rakiplerinin yakınlarıyla yüz yüze görüşmeler yapılmış ve Arslanköy olayı ile ilgili bilgileri kaydedilmiştir.

Bu çalışmanın genel olarak demokrasi tarihimizin, özelde ise tek parti döneminin siyasi koşullarının anlaşılması çabalarına katkıda bulunması umulur.

2. TEK PARTİ YÖNETİMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

2.1. SİYASAL PARTİ KAVRAMI

Geniş anlamıyla siyasal parti, belirli bir devlet politikası ve ülke sorunları konusunda, insanların belirli bir biçimde hareket etmeye karar vererek birleşmeleri sonucunda doğmuştur denebilir. Gerçekte parti “yönetenler gibi ve ya başkaları gibi düşünmemek” demektir (Koçak, 2002:3). Türkçe’de parça bölüm anlamına gelen, Osmanlıca’da fırka kelimesiyle karşılık bulan Fransızca kökenli parti kavramını, “kendini siyasal bir etiketle tanımlayan yasal ve meşru yollardan, sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığıyla seçmenlerin desteğini sağlayarak devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve elde tutmaya çalışan siyasal bir topluluk” olarak da tanımlayabiliriz (Sarıbay, 2001:10).

Çağdaş temsili demokrasiler, partiler demokrasisi olarak da hayat bulmakta ve işlemektedir. Bu anlamda denilebilir ki, siyasal partilerin incelenmesi demokrasinin nasıl işlediğini gösterebilecek niteliktedir. Anayasamızın 68.maddesi “siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır” demektir. Gerçekten, siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez, yani olmazsa olmaz yapı taşlarıdır. Siyasal partiler tanımlamalarıyla ilgili toparlayıcı ve çalışmamızda kullanacağımız şöyle bir tanım şöyle yapılabilir: Siyasal partiler, halkın desteğini sağlamak suretiyle, devlet iktidarının kontrolünü ele geçirmeye ve ya sürdürmeye çalışan ve bu yolla politika belirleme ve belirlenen politikaları uygulama amacı güden, sürekli ve istikrarlı bir örgütsel yapıya sahip siyasal topluluklardır.

2.1.1. Siyasal Partilerin Sınıflandırılması ve Tek Parti

Siyasal Partileri çeşitli açılardan tanımlamaya ve sınıflandırmaya çalışan Duverger adı geçen eserinin başında da belirttiği gibi genel bir “siyasal partiler teorisi” geliştirmeye çalışmıştır (Öz, 1996: 7). Duverger’in eseri, daha sonra yapılan siyasal parti araştırmalarına kaynaklık etmiş, sistematik ve karşılaştırmalı incelemelere referans olmuştur. Yine de siyasal partilerle ilgili çalışmaların özellikle siyasal partilerin tanımlanması ve sınıflandırılması noktasında bir konsensüse varıldığını söylemek oldukça güçtür. Siyasal partiler konusundaki bu tanımlama ve sınıflandırma konusundaki farklılıklar yazar ve düşünürlerin değerler dizisiyle ilgili olmakla birlikte, bu tek başına açıklayıcı değildir. Bunun yanı sıra siyasal partiler genel bir geçerliliği olabilecek ve bütün dünya ülkelerini kapsayacak bir sınıflandırmaya tabi tutulamamaktadır. Siyasi partiler kurumu, her ülkede farklı özellikler taşımakla birlikte, aynı ülkede de gerek parti gelenekleri, gerek örgütlenme, gerek üye yapıları ve gerekse ideolojik yapıları bakımından farklı özellikler taşıyabilmektedir. Bu durum, siyasi partiler konusunda literatürde geniş ve farklı perspektifler oluşturmaktadır.

Parti sistemleri konusunda ayrıntılı ve analitik bir tipoloji sunan Sartori, “Parti Sistemlerinin Tipolojisi” isimli eserinde parti sistemlerini ilk önce yarışmacı ve yarışmacı olmayan sistemler şeklinde iki temel kategoriye ayırır. Yazara göre yarışmacı sistemler, kutuplaşmış çoğulculuk, ılımlı çoğulculuk, iki parti sistemi ve hâkim parti sistemi gibi alt kategorileri içerir. Yarışmacı olmayan sistemleri ise, tek parti ve hegemonyacı parti sistemleri şeklinde iki ana bölümde inceleyen Sartori, hegemonyacı parti sistemlerini kendi içinde ideolojik hegemonyacı ve pragmatik-hegemonyacı partiler şeklinde iki; tek parti sistemlerini de hakim tek parti, hegemonyacı tek parti ve gerçek tek parti olarak üçe ayırmaktadır.

Parti sistemlerini tek tek detaylıca incelemek ve kategorik olarak sıralamak yerine bu çalışmanın amacına uygun olarak sadece Sartori'nin ortaya koymuş olduğu tek parti sisteminin türlerinden bahsedilecektir (Karatepe, 2001:17).

2.1.1.1. Hâkim Parti Sistemi

Bu sistemde güçlü bir partinin yanında ona muhalefet edebilen küçük partilere de izin verilmiştir. Sistem görünürde ve de hukuken yarışmaya müsaade etse de partiler arasındaki güç farkı pratikte iktidar değişikliğine engel olmaktadır. Teorik olarak küçük partilerden birinin bir gün iktidar olabilmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Hâkim parti kamuoyu üzerinde bir baskı oluşturmaz, sadece seçimlerde güçlü olmasının verdiği avantajı kullanır. Hindistan'da kongre partisi, Japonya'da Liberal Demokrat Parti, Norveç'te İşçi Partisi "Hâkim Tek Parti" sistemlerinin başlıca örnekleridir.

2.1.1.2. Hegemonyacı Tek Parti Sistemi

Bu sistemde de "Hakim Parti Sistemi"ndeki gibi güçlü bir tek parti ve etrafında ona nazaran oldukça güçsüz partiler vardır. Onu "Hâkim Parti Sistemi"nden ayıran ise küçük partiler ile kendi arasındaki bağı "Hâkim Parti Sistemi"ndeki gibi kopuk olmaması, tam tersine küçük partilerin birer "uydu parti" konumunda bulunması ve güçlü partiye karşı muhalefet edebilme özgürlüğünden yoksun bulunmalarındır. Esas olan "hegemonyacı parti" nin daima iktidarda olmasıdır. "Hâkim Parti Sistemi"nde parti gücünü seçmenin hür iradesinden alırken, "hegemonyacı parti sistemi"nde iktidar partisi gücünü uygulamış olduğu denetimli yönetimden alır. Bu sebeple iktidarın el değiştirmesi mümkün değildir. Bu sistemde küçük partilerin işlevi, halktan gelebilecek hoşnutsuzlukları ve talepleri emerek rejime emniyet sübabı olmaktadır.

2.1.1.3. Gerçek Tek Parti Sistemi

Bu sistemi diğer iki sistemden ayıran en önemli fark politik hayatta biçimsel ya da işlevsel anlamda muhalefet partisinin var olmamasıdır. Ülke yönetimine egemen olan parti kamusal gücün ve siyasi otoritenin tek kaynağıdır. Hiçbir şekilde başka partilerin kurulmasına izin verilmez. Toplumunu dönüştürmek ve meşruiyeti sağlamak adına partinin gençlik kolları, meslek kuruluşları, eğitim birimleri gibi yan kuruluşları vardır. Komünist ve Faşist partiler bu sistemin karakteristik özelliklerini tamamen bünyesinde barındırır.

2.2. CHP’NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KURULUŞU

Halk Fırkası’nın kuruluşu veya daha doğru deyişle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(ler)inin (A-RMHC) Halk Fırkasına dönüşümünü incelemeye çalışacağımız bu başlık bir bakıma ilgili tarihin tashihinde de bize yol gösterecek nitelikteki gelişmelere ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu düşünceden hareketle ilgili dönemin, yani 1919’dan 9 Eylül 1923 Halk Fırkasının kuruluşuna kadar geçen sürede yaşananları ana hatlarıyla da olsa anlatmak yerinde olacaktır.

Öncelikle Halk Fırkası’nın ana kaynağı olan ve sonradan Halk Fırkası olarak dönüşüme uğrayacak olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(ler)inin nasıl bir örgütlenme olduğunu belirtmek gerekmektedir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(ler)i, kuruluş belgelerindeki bilgilere göre; Osmanlı yurtseverliğini savunan İslamcı bir örgüttür, hatta ayrı ayrı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin “ittihat ve ittifakıyla” meydana geldiği belirtilmekle kaza-liva yönetim kurullarıyla bağımsız liva-

vilayet merkez kurulları örgütün genel kuruluşu içinde gösterilmekle birlikte gerçekte tek bir dernek değil, bir dernekler federasyonudur¹(Tunçay, 2005:20-21).

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, askeri, mülki ve siyasal işlevler gören Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Sivas Kongresinde biçimsel olarak bile hemen birleşmiş olmadıklarıdır. En azından Ankara'da Meclis'in açılışına kadar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri yapı olarak ve onun merkez organı olan Heyeti Temsiliye'nin denetimi dışında bir çok Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti var olmuş ve bunlar yer yer kendi aralarında kongreler yapmışlardır.

16 Mart 1920'de itilaf devletleri askerlerinin İstanbul'u işgallerinden birkaç gün önce İngilizler tarafından Meclisi Mebusan'daki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(ler)i ileri gelenlerinin tutuklanacağı öğrenilmiştir. Tutuklamaların ve İstanbul'daki Meclisin kapanması üzerine, ertesini gün Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye adında olağanüstü yetkilere sahip bir meclisi Ankara'da toplantıya çağırmıştır. Böylelikle açıkça belirtilmiş olmamakla beraber derneğin yani Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(ler)inin tüzüğündeki 4.maddede² öngörülen olasılık gerçekleşmiş sayılmakta ve ülke yönetimine el konulmaktadır. Tunçay (2005:33)'a göre böylelikle dernek neredeyse devlet olmakta, dernek başkanı padişahın anayasal yetkilerini kullanmaktadır.

¹ Yazışmalarda, genellikle, örneğin Trabzon örgütü, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(leri)nin Trabzon Şubesi" diye anılmak yerine, "Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını taşımaktadır (Selek, ? :96-97; akt. Tuncay, 2005: 21'deki dipnot).

² 4.madde; Osmanlı hükümeti yurdun bir parçasını terk etmek zorunda bırakılırsa, (bu vatanın tümünün çökmesine bir başlangıç olacağı için) hemen o hükümetin yerini alacak bir geçici yönetim kurulacağından sözeder (Tuncay, 2005: 21).

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin Mecliste bir tür parti disipliniyle hareket etmesini sağlamak amacıyla aynı adla bir grup oluşturmaları 10 Mayıs 1921’de gerçekleşmiş bulunmaktadır. Burada Grup ifadesinin altını çizmekte yarar vardır çünkü Tunçay’ın verdiği bilgilerin ışığında söylemek gerekirse, gerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet(ler)inin gerekse ilk TBMM’nin üyelerinin büyük çoğunluğu İttihatçıydı ve İttihatçı jargonunda “Cemiyet” parti demekti, parti meclis grubuna ise “fırka” deniyordu. Dolayısıyla bir meclis grubunun oluşturulması, fırka adı geçmese de fırkalaşma yolunda önemli bir adımdı. Öte yandan teorik boyutuyla da, başka deyişle doktrinde dilsel kullanımının ötesinde tarihsel boyutta da partilerin Batı’daki gelişiminde önce seçim komiteleri kurulmuş, sonra meclis grupları partiler olmuştur. Gruplarla seçim komiteleri arasındaki bağlantıyı sağlayan sürekli örgütlerin kurulması en son adımdır³ (Tunçay, 2005:34).

A-RMHC’ nin Birinci Grup olarak ortaya çıkması, örgütlere gönderdiği ve bir siyasi parti disiplinini andıran düzenlemeleri, ilerde bir siyasi parti olarak ortaya çıkacağıın ilk işaretlerini oluşturmaktadır. A-RMHC’nin bundan sonraki faaliyetleri öncelikli olarak Osmanlı Mebusan Meclisi’nin toplanması üzerine yoğunlaşacak, meclisin dağıtılması ve BMM’nin kurulmasıyla meclis içi gruplaşmalar başlayacaktır.

Birinci Grup’un kurulmasıyla A-RMHC, büyük bir nitelik değişimine uğramıştır. Artık bu örgütün tüm milletin örgütü olmak ya da Milli Mücadele’ye katılan herkesi temsil etmek gibi bir amacı ve iddiası kalmamıştır. Mustafa Kemal’in başını çektiği grup, yapmayı düşündüğü köklü değişiklikler için kendisinden olmayanları karşısına almak zorunluluğu duymuştur (Bila, 1999:30).

³ Buradaki ifadelerde Tunçay’ın referans olarak siyasi partiler konusunda literatürdeki ana kaynağa yani Duverger’in “Siyasal Partiler” çalışmasını gösterdiğini belirtmek gerekir.

Bu gelişmelerin de etkisiyle Mustafa Kemal, 6 Aralık 1922 tarihinde Halk Fırkası'nın kurulmasına ilişkin ilk açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamada ülkenin geri kalmışlığını ortadan kaldırmak, çağdaş ve ileri toplum yaratmak amacıyla reformlar yapmayı hedeflediğini ifade eden Mustafa Kemal şunları ifade etmiştir:

(...)“herhangi bir programın uzun bir devri mesaiye rehber olması için memlekette bil cümle vatan perveranın ona müzahir olması icap eder. Hakikaten azim ve kitle-i vatan perveranın ıslahat emellerini ihtica etmeyen bir programın muvaffakiyetli ve müstemir olması ümit olunamaz. Bu milli maksat ve mülahazaları nazarı dikkatte bulundurularak milletimin, her sınıf hakkında ve alemi İslam'ın en uzak köşelerinde beni ebediyen müftehir bırakacak surette gördüğüm teveccüh ve itimadı kesbi liyakat etmek için en uzun mütevazi bir ferdi millet sıfatıyla hayatımı, sonuna kadar vatan hayrına vakfeylemek emeliyle sulhun istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstemit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim olacağımı ümit ederim”.(...) (Atatürk, 2005:515)

Mustafa Kemal'in bir siyasi parti kurma ihtiyacının arkasında, siyasal mücadelenin gelecek evrelerine hazırlanması yatmaktaydı. İleride yapılması öngörülen köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesinin ilk şartı ise siyasal bir örgüttü. ARCMH ulusal kurtuluş savaşında yeterli olsa da barış ve bağımsızlığı hedeflemiş bir ülkenin ihtiyaçları için yeterli görülmediğinden, bir parti kurulmasının daha uygun olacağı kararlaştırılmıştı (Lewis, 2000:259).

2.3. SEÇİMLERİN YAPILMASI VE İKİNCİ GRUP'UN SONU

Halk Fırkası'nın kurulması düşüncesi hem meclis içinde hem de meclis dışında kuşkuyla karşılanmıştır. Bu kuşkunun arkasında yatan neden ise Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında “halk” ve “halkçılık” kelimelerinin görünüşte de olsa sol ideoloji ile yüklü olmasıdır. M. Kemal'in halkçılık esasına dayanan bir fırka kurması, bazı çevrelerde sınıf esasına dayanan bir parti kuracağı endişesi yaratmıştır.

Mustafa Kemal, adı Halk Fırkası olan bir siyasi parti kuracağını bildiren demecinin ardından çok geçmeden bir yurt gezisine çıkmıştır. Uzun sürecek bu gezi sırasında, kuracağı partinin programıyla ilgili olarak aydınların görüşünü isterken, halkın da istek ve düşüncelerini almayı parti ilkeleri açısından yararlı görmektedir (Bila, 1999:38). Aydemir'in geziyle ilgili yorumu ise şu şekilde olmuştur: “Bu gezinin bir başka amacı da saltanat ve hilafet üzerinde alınan kararlarının halk arasında uyandırdığı tepkiyi görmek, kurmayı düşündüğü Halk Fırkası için nabız yoklamak ve zemin hazırlamaktır.” (Aydemir, 1995:67).

Mustafa Kemal, gezi sırasında yaptığı açıklamalarında Fırka'nın sınıf savaşına yol açmayacağını, tüm milletin refah ve saadetini temine matuf olacağını vurgulamıştır. Ülkede hakiki bir inkılâp yapıldığını ve halen devam ettiğini söyleyen M. Kemal, memleketi mamur ve milleti zenginleştirmek için uygulanacak programın halkın çoğunluğuna dayanması gerektiğini belirtmiştir (Aydemir, 1966:67).

Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi Mustafa Kemal, yeni kurulacak fırkayı belli bir sınıfa değil bütün sınıflara dayandırma amacındadır. Nitekim bu görüşünü “Bizim halkımız menfaatleri yek diğerinden ayrılır sınıflardan değil; bilakis mevcudiyetleri ve mesailerinin toplamı yek diğerine lazım olan sınıflardan ibarettir” sözüyle de teyit etmektedir (Aydemir, 1995:67).

Mustafa Kemal'in parti kurma kararını açıklaması, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, Kazım Paşa gibi çalışma arkadaşları arasında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bu kişilere göre, Mustafa Kemal, ulusun bağımsızlığını sağlayacak tarafsız bir başkan olarak partiler üstü konumunu koruması gerekli idi (Çavdar, 1989:37). Mustafa Kemal, bu itirazlara karşı kendisinin Osmanlı Mebusan Meclisi başkanı gibi bir konumda olmadığını, bunun yerine, hükümet niteliği taşıyan bir Meclisin başkanı olduğunu belirterek, yürütme yetkisine sahip olan bir başkanın meclisin çoğunluk partisinden olması gerektiğini, bunun için de bir partinin kurulması gerekli olduğunu belirterek cevap vermiştir (Atatürk, 2005:318).

Mustafa Kemal, yurt gezisini tamamlayıp Ankara'ya dönmesinden bir hafta sonra İtilaf devletlerinin anlaşma için tekrar görüşmeyi kabul ettikleri haberi gelmiştir. Bunun üzerine hükümetin girişimiyle 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Bu kararın almasında etkili olan faktör ise, meclisin o dönemdeki yapısıyla barış görüşmeleri sırasında alınacak bir anlaşma tasarısının kabul etmeyeceğinden endişe duyulmasıdır (Tunçay, 2005:42).

Meclisteki oylamada, nitelikli çoğunluk olan üçte iki yerine, salt çoğunluğun yeterli görülmesinde, nitelikli çoğunluğun sağlanamaması endişesi etkili olmuştur. Anayasanın “meclisin amacını gerçekleştirene kadar aralıksız çalışacağına” dair kuralına rağmen, seçim kararının alınması ve meclisteki oylamada ortaya çıkanlar bu kararın yürürlükteki anayasaya uygunluğunu tartışmalı hale getirmiştir (Tunçay, 1999:44). Seçim kararının alınmasının hemen sonra M. Kemal, A-RMHC'nin başkanı olarak 8 Nisanda 1923 tarihinde 9 umdeden oluşan ve uzun yıllar küçük değişiklikler dışında CHP'nin programı olarak kalacak olan bir beyanname hazırlamıştır. Bu

beyannamede “milleti refaha nail etmek amacını gerçekleştirmek” için TBMM'nin yeni dönemde “meclisin ekseriyetinin bu gaye etrafında toplamak ve memleketi hakimiyet-i milliye dairesinde siyasi teşkilata mazhar etmek için bir Halk Fırkası teşekkül edileceği teşekkül edileceği”, mecliste var olan A-RMHC'nin Halk Fırkası'na intikal edeceği bildirilmiştir (Bila, 1999:39).

Yapılacak seçimlerde sadece Birinci Grup milletvekillerinin başarı göstermesini isteyen M. Kemal, Dokuz Umde'yle aynı gün tüm örgütlere gönderdiği yazıda ulusun gelecekteki yöneticilerinin bu seçimle belli olacağını, eğer Müdafaa-i Hukuk örgütünün seçtiği adaylar seçimlerde başarı gösterirse ülkenin geleceğinden sorumlu olacak Halk Fırkası'nın belirlenen ilkleler çerçevesinde çalışacağını vurgulamaktadır (Tunçay, 2005:46).

Halk Fırkası'nın kurulmasıyla İkinci Grup'a göre avantajlı duruma gelen iktidar, seçim sonrasındaki konumunu da güçlendirme isteğindedir. Bu nedenle 29 Nisan 1920 tarihli Hıyaneî-i Vataniyye Kanunu'nda bir değişiklik yapılarak, Millet Meclisi Hükümeti'ne muhalefet etmenin ya da saltanatın yeniden kurulması için faaliyette bulunmanın vatan hainliği sayılacağı bir tasarı yasalaşmıştır (Zürcher, 2003:41).

Seçim kararının alınması, hem meclis içinde hem de meclis dışındaki muhalif çevrelerce sıcak karşılanmamıştır. Tevfik-i Efkâr, 3 Nisan 1923 tarihli baskısında Lozan görüşmelerinin devam ettiği bir dönemde seçim kararının alınmasını “Görülüyor ki ahval-i dahiliyemizin tereddütten kurtarılması için elzem bir tedbir addedilen fesh keyfiyeti harici vaziyet itibariyle oldukça muzır bir iştir” sözleriyle eleştirmekte idi (Ateş, 1998:62). Kanunun kabul edilmesiyle beraber Birinci Grup dışındaki siyasi grup ve örgütlerin faaliyetini sürdürme imkanları ortadan kaldırılmıştır (Demirel, 2003:630).

Meclise girmede büyük ölçüde Halk Fırkasının gösterdiği adaylar başarılı olmuş ve ikinci Grup'a dahil pek az üye meclise girebilmiştir. Seçimlerde neredeyse seçilenlerin hepsi A-RMHC/HF adaylarıdır. Bağımsız seçilebilen tek milletvekili ise Gümüşhane milletvekili Zeki (Kadir Beyoğlu) olmuştur. Seçimlerin yapılmasıyla ilgili olarak Tunçay “seçimlerin güdümlü” olduğunu ileri sürmekte, buna dayanak olarak ise Eskişehir'i temsil edecek 3 mebusluk yerine, 9 Birinci Grup adayın gösterilmesini ve bu usulün her seçim bölgesinde uygulanmamasını göstermektedir (Tunçay, 2005:49).

Seçimlerden başarı ile çıkılmasından sonra, Halk Fırkası milletvekilleri, partinin resmi tüzüğünün hazırlanmasına ve resmen kurulmasına yönelik çalışmalara 7 Ağustos'taki bir toplantıyla başlamışlardır. Bu toplantılar, bir ay kadar sürdükten sonra tüzük, Halk Fırkası Nizamnamesi olarak 9 Eylül 1923'te kabul edilmiş ve Fırkanın kuruluş tarihi olarak bu tarih kabul edilmiştir (Bila, 1999:40). Yeni Parti, tüm eski A-RMHC şubelerini ve eski örgütün tüm maddi varlıklarını devralmıştır (Zürcher, 2003:46). Ancak Partinin resmi olarak kurulması, 11 Eylül'de gerçekleşmiştir.⁴ Yeni Fırkanın kuruluş dilekçesi ise 23 Ekimde Dahiliye Vekaleti'ne verilebilmiştir.

Halk Fırkası'nın kurulması ve seçimlerde aldığı başarı ile kendisini ispatlaması, Milli Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren var olan ve temel olarak “vatanın bağımsızlığını sağlayarak hilafet ve saltanatın korunması” amacına dayanan işbirliğinin sona erdiğinin en somut kanıtıdır. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının böyle bir yöntem

⁴ Partinin kuruluşu olarak 9 Eylül tarihi kabul edilmiş olsa da bu tarihin ölçüt olarak alınmasında farklı bir nedenin yattığı ileri sürülmektedir. Hakkı Uyar(1998: 49), kuruluş tarihi olarak 9 Eylülün kabul edilmesinde İzmir'in Kurtuluşunun birinci yılının bu tarihe denk gelmesinin etkili olduğunu belirterek, böylece Partinin kendisinin milli mücadeleyle olan bağlantısını ön plana çıkartmak isteğini ifade etmektedir.

seçmelerinde meclisin bölünmüş yapısı o günkü yapılması düşünülen devrimler için uygun olmaması etkili olmuştur. Bu gelişmeler ışığında ilk dönem “iktidar-muhalefet” çatışmasından galip çıkan tarafın, iktidar olduğu rahatlıkla söylenebilir.

2.4. CUMHURİYET'İN İLANINA GİDEN SÜREÇ

Seçimlerin yapılmasının akabinde yeni meclis, 11 Ağustos 1923'te toplanmıştır. 23 Ağustos'ta Lozan Antlaşması Meclis'te onaylanmıştır. 13 Ekim'de Ankara yeni devletin başkenti ilan edilmiştir. Seçimlerde her ne kadar Halk Fırkası milletvekilleri başarı göstererek, meclisteki çoğunluğu elde etseler de bunun ikinci dönemde meclisin muhalefetten tamamen tasfiye edildiği ve homojen nitelik taşıdığı anlamına gelmeyeceği, Halk Fırkası milletvekilleri içinde bulunan muhalif seslerle ortaya çıkacaktır.

Meclisin göreve başlamasıyla İcra Vekilleri Başkanı Rauf Bey ve Hariciye Vekili İsmet Paşa arasında Lozan Anlaşması'ndan kaynaklanan tartışma ve gerginlik belirmiştir. Bu tartışmaların mecliste ileri seviyeye ulaşması üzerine Mustafa Kemal, bu iki kişi arasında tercihini İsmet Paşa'dan yana kullanmış ve Rauf Bey görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Koçak, 2005:133). Rauf Bey' den boşalan göreve ise Fethi Bey getirilmiştir. Fethi Bey kendisinden önce bu çıkan tartışmalar üzerine görev yapmak zorunda kalmıştır. Meclisle hükümet arasında çatışma giderek artma eğilimi göstermiştir. Hükümetin bir meclis hükümeti olması dolayısıyla, meclis içerisinden bakanlar tek tek seçilmiştir. Meclis'in tamamı hükümet üyelerinin seçimi konusunda mutabık olamadığı gibi CHF'nin de içerisinden hükümet üyelerinin seçimi konusunda ciddi ayrılıklar göze çarpmaktadır. Bunun en göze çarpan örneği 23 Ekim'de Ali Fuat Bey'in Meclis ikinci başkanlığı görevinden istifa etmesi ve Fethi Bey'in uhdesinde olan

Dâhiliye Vekilliği görevinden ayrılması olmuştur (Koçak, 2005:133). Boşalan yerlere CHF yönetiminin gösterdiği adayların değil de CHF meclis grubu tarafından Rauf Bey'in seçilmesi ise Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'ya bir cevap niteliğindedir. 26 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa Erkan-ı Harbiye Vekili Fevzi Paşa dışındaki tüm icra vekilleri heyeti üyelerini istifa ettirerek bir siyasi buhran çıkmasını sağlamıştır. 28 Ekim gecesi Çankaya Köşküne çağırdığı bir grup vekile ertesi gün Cumhuriyet'i ilan edeceğini açıklamış, Vekiller Köşk'ten ayrıldıktan sonra da İsmet Paşa ile kanun tasarısını hazırlamıştır. Bu tasarı ile meclis hükümeti sistemi kaldırılmış yerine parlamenter hükümet sistemi getirilmiştir. 29 Ekim günü mecliste Mustafa Kemal Paşa kabine seçiminde meydana gelen tıkanıklığın sebebini uygulanan siyasal sistemde olduğunu ve bu tıkanıklığın giderilebilmesi için Cumhuriyet'in ilan edilmesi gerektiğini söylemiştir. Anayasa'da aynı gün yapılan değişiklik ile artık devletin yeni siyasal rejimi ve adı Cumhuriyet olarak kabul edilmiştir. Ardından Cumhurbaşkanlığı seçimine geçilmiş ve Mustafa Kemal Paşa gizli oyla yeni devletin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Anayasanın değişik hükümlerinin Cumhurbaşkanı'na verdiği yetki ile Mustafa Kemal Paşa 30 Ekim'de İsmet Paşa'yı Başvekil olarak atamıştır. Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanlığı makamının tarafsız olması gerektiğini söyleyerek Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başkanlığından da ayrılmış ve bu göreve de vekâleten İsmet Paşa getirilmiştir (Eğilmez, 1998: 106-107).

2.5. TEK PARTİ YÖNETEMİ'NİN SOSYO-EKONOMİK TABANI

Türk toplumu cumhuriyet devrinde içten farklılaşarak bugünkü sosyal sınıfları doğurmuştur. Bunun esas nedeni sermayenin sınırlı bir grubun elinde toplanmasına sebep olan Devletçilik politikasıdır. Devlet kendi eliyle ülkenin ekonomik problemlerinin çözülmesini isterken aslında devlet eliyle oluşturulmuş yeni bir burjuva

sınıf da yaratmıştır. Batıdaki aksine bu sınıf kendiliğinden doğup gelişmemiş, devlet eliyle yaratılmış ve geliştirilmiştir. Toplumsal zıtlıkları doğuran yegane neden bu olmasa da ana nedenlerden biridir. Yeni devlet toplumu “muasırlaştırma” /dönüştürme aracı olarak ekonomik gücün kontrolünü elinden bırakmak bir yana onu önemli bir aygıt olarak kullanmıştır. Sırası geldikçe elindeki ekonomik kuvveti, gruplardan birini desteklemek, öbürleri üzerine ise baskı yapmak ve tahditler koymak için kullanabilmiştir. Böylece devlet eliyle yaratılan ekonomik anlamda “ayrıcalıklı” sınıf ayrıcalıklarını korumanın siyasi anlamda da söz sahibi olmaktan geçtiğini düşünerek siyasal anlamda sahip oldukları yönetsel aygıtları başkasına bırakma fikrine her zaman şiddetle karşı çıkmıştır. Sermayeleri git gide biriken “devlet eliyle yaratılmış” bu sınıf siyasal anlamda da güçlenmeye başladıkça kısır bir döngü meydana gelmiş, ekonomik ayrıcalıklarla siyasal ayrıcalıklar bir birinin yaşamsal kaynakları olmuştur. Özellikle harp yıllarında sermaye öyle hızlı birikmiştir ki, toplumu bölünmemiş bir tek parçadan ibaret gören eski sosyal teoriyi ve devletçilik felsefesini genel hoşnutsuzluk yaratmadan yürütmeye pek imkan kalmamıştır. Çeşitli sosyal grupların durumları, görüşleri ve onları özellikle ilgilendiren olaylar ayrı ayrı incelenirse bu gruplar hakkında daha açık bir fikir edinilebilir (Karpaz, 1996:98).

Yukarıda kısaca değinilen devletçilik politikası, yeni devletin kuruluşu aşamasında yer almış sermaye sahiplerinin daha sonraları devlet eliyle zenginleştirilmesi sonucunu doğurmuş ve zaten Osmanlı’dan yeni Cumhuriyet’e miras kalmış olan bu sermaye sahipleri devletle kendilerini özdeşleştirme zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu sebeple devletin her nasıl olursa olsun var olması gerektiği ve bu varlığın da yine kendi varlık sebepleri olduğunu açıkça olmasa da kendilerine muhalefet eden herkesi “öteki” saymalarından anlaşılmaktadır.

Batı tipi bir feodal sistemi bulunmayan Osmanlı toplumunda geniş tabanlı bir asiller sınıfı yoktur. Toplum basit bir şekilde “yönetenler” ve “yönetilenler” olmak üzere iki temel sınıfa bölünmüştür. Yönetici sınıf kendilerine yürütme yetkisi verilen saray görevlileri, ordu komutanları, devlet memurları ve ulemeden; yönetilen sınıf ise Müslüman olan ve olmayan tüm sivil halktan meydana gelmektedir. Yönetici sınıf devleti temsil eden ve temel kararları alanlardır, yönetilen sınıf ise hiçbir şekilde devlet işine karışmamaktadır. Devlet ne yaparsa doğrusunu yapar, emrindeki görevliler eliyle kararlarını uygular. Tek partili dönemde, klasik dönem Osmanlı devlet anlayışı bu yönüyle yeniden canlanmıştır. Neyin doğru ve neyin vatandaşın lehine olduğuna tek yanlı iradesiyle devlet karar vermiştir. Bu kararlar devletin emrindeki geniş bir yönetici kadro aracılığıyla yürürlüğe konulmuştur. Yapılan inkılâp ve dönüşümler Mustafa Kemal’in şahsına bağlı güçlü bir merkezi otoritenin emrinde çalışan eğitilmiş seçkinler kadrosu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mustafa Kemal’in yakın çevresinde bulunanlar ittihat ve terakki yönetiminin asker ve sivil kökenli bürokratlarıdır. Hepsi Abdülhamit döneminde yetişmişlerdir. Abdülhamit gelenekçi ve İslamcı politikası gereği askerleri siyasetten uzak tutmaya çalışmıştır. Ne var ki devletin karşı karşıya bulunduğu iç ve dış şartlar askerin siyasete etkisini artırmıştır. Sivil bürokrat yetiştiren tek okul durumundaki Mülkiye’ye karşılık, Harbiye, Bahriye, Baytariye, Mühendishane ve Topçu Okullarında, çok sayıda askeri bürokrat yetiştirilmiştir. İttihat ve Terakki iktidarında askeri bürokratlar siyasette öne çıkmış ve o tarihten itibaren Mustafa Kemal ve arkadaşları ülkenin yönetimi ile daha yakından ilgilenmeye başlamışlardır. 19.yüzyılın başlarından beri uygulanan yenileştirme politikaları, 1920’lere gelindiğinde halkta henüz köklü bir zihniyet değişikliği doğurmamıştır. Değişim toplumun sınırlı bir kesmini oluşturan aydın ve

bürokratların sosyal ve kültürel hayatını etkilemiş ve geniş kitlelere ulaşamamıştır. Kaldı ki, bu aydın ve bürokrat kesim içinde bile başta “hilafet” ve “saltanat”ın kaldırılması olmak üzere pek çok konuda Mustafa Kemal’den farklı düşünenler var olmuştur. Mustafa Kemal savaştan sonra kendisinden farklı düşünenleri kademeli olarak tasfiye ettiğinden, yapmayı planladığı değişimleri çevresinde kalan sınırlı bir kadroyla gerçekleştirmek zorunda kalmıştır.

Savaş sırasında eşrafla yöneticiler arasında kurulan ittifak inkılâplar döneminde de sürdürülmüştür. İttifak her iki tarafın çıkarına görünmektedir. Yöresel eşrafın desteği taşrada düzenin sağlanmasını kolaylaştırmış ve devlet imkânlarının modernleştirme programı üzerinde yoğunlaşmasına imkân hazırlamıştır. Buna karşılık olarak devlet eşrafın toprak mülkiyetine, sosyal statüsüne ve yöresinde kullandığı nüfuzuna dokunmamıştır. Taşra eşrafı inkılâpların yapılmasında devlete sağlamış olduğu desteğe karşılık olarak ekonomik çıkarlar sağlamıştır. Tarım ürünlerinden alınan aşar vergisi kaldırılmış, yürürlüğe konulan Medeni Kanun’la, eşrafın kullandığı toprak üzerindeki mülkiyeti güvenceye alınmıştır. Nüfus mübadelesi ve tehcir yoluyla ülkeyi terk eden Ermeni ve Rumların mallarına eşrafın el koymasına göz yumulmuştur. Taşra eşrafı ile iktidar arasındaki ittifak, 1940 sonlarına kadar problemsiz yürütülmüştür. Tamamen karşılıklı çıkarlara dayanan bu ittifak süresince, eşrafın dünya görüşünde bir değişiklik meydana gelmemiştir. 1940’larda çıkarların çatışmasıyla, farklı dünya görüşlerini temsil eden bu iki grup arasındaki ittifak bozulmuştur. 1945’te CHP’nin aydın ve bürokrat kesiminin desteklediği toprak reformu tasarısına eşraf kanadı şiddetle muhalefet etmiş, parti içi ve dışı muhalefetin baskılarıyla tasarının kanunlaşması engellenmiştir. Tek Parti Yönetimi devlet gücünü ve imkânlarını kullanarak siyasi, idari ve sosyal kurumları değiştirmek için çaba göstermiştir. “Ayrıcalıklı sınıf” değişen dünya görüşleriyle, eğitim

düzeyleriyle, kendilerine özgü yaşama tarzları ve sosyal çevreleriyle toplumsal hiyerarşilerini yükseltirken, devlet imkânlarını kullanarak maddi durumlarını da güvenceye almayı ihmal etmemişlerdir. Zaten yönetici elitler sınıfına girebilmek, başlangıçta bazı ayrıcalıkları gerektirmiştir. Halk Partisi bütün tek partili yıllar boyunca bir kadro partisi, halktan kopuk bir elit örgütü olarak kalmıştır. Kendi sosyal temelini genişletmeye köylü ve işçi kitlelerini üye yapmaya çalışmıştır. Bürokrasinin otoriter yöntemleri ve 2. Dünya Savaşı yıllarının ekonomik güçlükleri köylünün hoşnutsuzluğunu arttırmıştır. Köylü gözünde CHP yönetimi vergi tahsildarı ve jandarmayla özdeş hale gelmiştir. Anadolu’da geniş bir kadronun öncülüğünde başlayan devleti kurtarma faaliyeti sonunda sınırlı sayıdaki seçkin aydının ve onları yönlendiren liderin arzularına uygun olarak toplumu değiştirme hareketine dönüşmüştür (Karatepe, 2001:44-47).

2.6. TEK PARTİ YÖNETİMİNDE MUHALEFET

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde Tek Parti Yönetimi kurulduktan sonra sistemli muhalefet çabaları olarak ortaya çıkmış iki partiden bahsedebilmek mümkündür. Bunlardan birincisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, diğeri ise ondan beş yıl sonra kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’dır. Sistemli denilebilecek bu muhalefet çabaları çok uzun sürmeyecek ve geriye dönüş çok çabuk yaşanacaktır. Her ne kadar partilerin kapatılmasının ve muhalefetin susturulmasının iktidarı ellinde tutanlar tarafından “geriye gidişin engellenmesi” ve “ülkeyi ileri götürmek” adına yapıldığı iddia edilmiş olsa da esas amacın muhalefeti susturarak tek parti yönetimini pekiştirmek amacıyla yapılmış olduğunu her iki partinin kapatılma sebeplerinden kolayca anlaşılmaktadır. Aşağıda bu partilerin kuruluşları, yaşama savaşları ve nihayetinde kapatılmaları tarihsel bir süreç içerisinde verilecek ve etkileri çok uzatılmadan tartışılacaktır.

2.6.1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

1924 Anayasa'sında yeni partilerin kurulmasına engel teşkil edecek hükümler yer almamaktadır. Yasal anlamda bir engelin olmaması ve iktidarın kaynağının yavaş yavaş halk egemenliğinden uzaklaşarak bir “monarşiye” dönüşmesinden kaygı duyanlar ve ayrıca iktidarın toplumsal sorunlara cevap verecek niteliklere haiz olmadığını düşünen bir kısım milletvekili 24 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir parti kurmuştur. Yeni kurulan parti meclisteki diğer milletvekilleri arasında da oldukça ilgi uyandırmıştır (Zürcher, 2003: 85). Karaosmanoğlu, Atatürk'ün Halk Fırkası'nın mecliste azınlıkta kalacağı yönündeki kaygılarını (Karaosmanoğlu, 2006:67) aktardıktan sonra durumun düzeltilmesi adına Mustafa Kemal'in bir dizi tedbir alma gereği hissettiğini aktarır. 80-90 kişi tuttukları düşünülen Doğu mebuslarının temsilcileri olarak, Diyarbakır Mebusları Fevzi ve Zülfü beyler gece yarısı toplantıya çağrılmışlardır. Reisi Cumhuriyet Diyarbakır Mebusu Fevzi Beyle görüşmesi muhalif mebuslar tarafından iyi karşılanmamıştır. Çünkü 20-30 oya sahip Fevzi Bey'i, Mustafa Kemal Paşa'nın hükümet tarafına kazanmak istediği sanılmaktadır. Mustafa Kemal'in araya girmesi, esasen kırmızı oy vereceklerin oylarını beyaza çevirmek mecburiyetinde bırakacağı düşünülmüştür (Tunçay, 2005:106). Parti'nin kuruluşu ile ilgili Cumhuriyet'in ilanı sırasında Matbuat umum Müdürlüğü yapan Zekeriya Sertel Bey'in 1925 başlarında bir çeşit almanak olarak çıkan “Resimli Yıl”a yazdığı “Türkiye'nin Siyasi Tarihi” başlıklı makale'nin bir bölümü şöyledir: “Onların tek bir endişesi vardır ve bütün bu yeni cereyan bu endişeden doğmuştur: diktatörlüğün, istibdatın önüne geçmek. Eski fırka zaferi, istiklali hatta, vatani ve millet perverliği benimsediği için yavaş yavaş İttihad ve Terakki zihniyetini almaya başlıyordu. Bu zihniyetin manasız ve hailesiz (engelsiz) ilerlemesi memlekette bazı tehlikeler ihdas

edebilirdi. Reis-i Cumhura fazla hak verilmesi bir gün bu makama gelecek eşhasın tahakküm ve istibdatını intac edebilirdi. Bunu ancak birinci fırkanın hareketını daimi bir kontrol altında bulundurabileceği yeni fırka yapabilirdi. Reis-i cumhurun istibdatına, eski fırkanın vazifesini suistimal etmesine ancak böyle bir emniyet sübabı mani olabilirdi. İşte TpCF’ni doğuran en büyük amil budur” (Tunçay, 2005:132).

TCF kurulmadan bir hafta önce cumhuriyetle özdeşleşebilecek yegâne partinin CHF olmasından başka tüm ihtimallerin partinin radikal kanadı tarafından tahammül edilmez bir durum olarak yorumlanacağı kesindir. TCF kurulmadan tam bir hafta önce Recep Peker tarafından yapılan bir öneriyle Halk Fırkası adının önüne “Cumhuriyet” ibaresi eklenmiş ve böylece sorun son anda da olsa halledilmiştir (Zürcher, 2003:84). Bu ekleme Cumhuriyet’in esas hamisi olma iddiasının ve onun karşısında olanların ise dışlanacağını gösteren bir işaret gibidir.

The Times muhabirinin, muhaliflerin ülkenin istibdad yönetimi altında olduğunu iddia ettiğini söylemesi üzerine Mustafa Kemal’in değerlendirmesi ise şöyle olmuştur: “Bir başka nokta daha var. Muhalefet kişisel istibdata karşı olduğunu söylüyor. Böyle bir ifade, böyle bir istibdatın var olduğunu ima etmekte. Fakat, programları, böyle bir istibdatı nasıl ortadan kaldıracıklarını önerdiklerini gösterdikleri hiçbir hususu içermemektedir. Kişisel olarak ben, böyle bir istibdatın varolduğuna inanmıyorum. Ancak, bu istibdat var olsa bile, bu yalnızca ve yalnızca hakimiyet-i milliye ile Halk Fırkası’nın temel ilkelerini korumak için vardır.” (Zürcher, 2003:163). TCF’nin parti programına değinen Erik Jan Zürcher, partinin kapatılmasında görünürde etkin rol alan iki mesele hakkında şunları söylemektedir: “...askeri personelin partiye kabul edilmesi tartışılmakla birlikte, programın bir parçası olarak kesinlikle benimsenmedi. Bununla

birlikte, İslamcı tutucuların partiye katılmalarının önlenmeye çalışılmasına karar verildi.” (Zürcher, 2003:84-85). Lord Kinross “...İstanbul’da ve üç büyük taşra şehrinde örgütlenerek, ileride seçimlere de katılmaya hazırlanıyordu. Daha tutucu kimseleri üyeleri arasına katmak isteseydi, belki de bir ara çoğunluğu bile eline geçirebilirdi. Ancak, düşmanlarının gerici kuvvetlerle işbirliği ettiğini ve Meclisi parçalamaya çalıştığını ileri sürmelerine rağmen, bunu yapmadı” diyerek, Terakkiperver’in gerici olarak adlandırılan kimselere kucak açmadığını yazmaktadır (Kinross, 1966:462).

4 Mart 1925’te yürürlüğe giren 578 sayılı Takrir-i Sükun (Huzur Sağlama) Kanunu şöyledir: “İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamıyla huzur ve sükuneti ve emniyet ve asayişini ihlal bais bilumum teşkilat ve tahrikat ile teşebbüsat ve neşriyatı, hükümet re’sen ve idareten men’e mezundur. İşbu ef’al erbabını hükümet İstiklal Mahkemeleri’ne sevk edebilir.” Kanun şunları anlatmaktadır: Gericiliğe ve ayaklanmaya, memleketin sosyal düzeninin, huzurunun, sükununun, güvenliğinin ve asayişinin bozulmasına sebep olarak bütün kuruluşları, kısıktırmaları, davranışları ve yayınları, hükümet cumhurbaşkanının onayı ile kendi başına ve idari olarak yasaklanabilir. Yasada yer alan; “memleketin sosyal düzeninin, huzurunun, sükununun, güvenliğinin ve asayişinin bozulması...” gibi ifadeler ise ileride daha baskıcı bir anlayışın benimseneceğine işaret etmektedir.

Bu yasayla iktidara olağan üstü yetkiler verilmiştir. İstiklal mahkemelerinin verdiği kararların meclisin onayına gerek olmadan sadece hükümet tarafından onayıyla yürürlüğe girecek olması da ne kadar sıkı bir istibdat yönetiminin kurulacağını doğrular niteliktedir. Kazım Karabekir’in İstiklal Mahkemeleri ile ilgili söyledikleri şöyledir: “İstiklal Mahkemeleri, adından da anlaşılacağı üzere İstiklal Harbi zamanına aittir. Biz

Şeyh Said'e karşı İstiklal harbi mi yapıyoruz? İsmet Paşa İstiklal mahkemelerini istediği islahatı yapmak için bir alet olarak kullanmak istiyorsa pek ziyade yanılıyorlar.” (Erer, 1965:20).

Kazım Karabekir'in de değindiği gibi İstiklal Mahkemeleri adından da anlaşılacağı üzere savaş döneminden kalma mahkemelerdir ve savaş döneminin gerekleri üzerine kurulmuştur. Mahkemelerin bir savaş varmışçasına tekrar canlandırılması ülke içerisinde bir savaş ortamı yaratma çabalarının bir ürünüdür.

Ali Fuat Cebesoy da İstiklal Mahkemeleri aracılığıyla muhalefetin susturulması konusunda şunları söylemektedir: “Birinci Büyük Millet Meclisi'nde ne kadar tanınmış muhalif varsa, hepsi birer bahane bulunarak İstiklal Mahkemeleri'ne getirilmiş ve bunların ekserisi birer surette cezalandırılmışlardı. İstiklal Mahkemeleri'nin en mühim icraatı, muhalefeti ve matbuatı susturmak ve ortadan kaldırmak olmuştur.” (Erer, 1965:29).

Var olmayan bir savaşı kazanmaktan daha çok, Ali Fuat Cebesoy'un da söylediği gibi, mahkemelerin, ister basın olsun ister bir parti olsun muhalefet olanları susturmak görevini iktidar adına yerine getirdiği görüntüsü vermektedir.

Ali Gevgilli'nin konuyla ilgili yaptığı bir çalışmada söyledikleri de yukarıdaki tezleri destekler niteliktedir. Gevgilli çalışmasında: “Gelenekçi, liberal ya da ileri ayırımı yapmaksızın, resmi ideoloji'nin dışındaki tüm siyasal örgütlenişle birlikte direnen basın'ı ve yığınsal iletişim kanallarını da kapatıyordu” (Gevgilili, 1990:125).

Takrir-i Sükun kanunuyla 1920’li yıllar boyunca muhalefetsiz, sivil toplumsuz ve tepeden inmeciliğe karşı koymayan “uysal bir toplum” yaratma çabası başarıya ulaşmıştır (Akandere, 1998:22).

Mustafa Kemal’in The Times muhabiri Maxwell Macartney ile 21 Kasım 1924 tarihinde yaptığı bir mülakat hakkında dönemin İngiliz Büyükelçisi şunları söylemektedir:

“...Macartney’le konuşurken kullandığı dil ile sözlerinin tonu, açıkça, kıyasıyla savaşıcağına işaret ediyor. Betimlenen şu sahne: Gazi tam anlamıyla çılgına dönmüştü; her şeyi ona borçlu oldukları halde kendisine karşı nankör ve ülkelerine karşı vatan haini olarak nitelediği muhalefet üyelerinin isimlerini tek tek sayarken yüzü kıpkırmızı kesilmişti...Mr. Macartney Ankara’dan cidden çok yakın bir zaman içinde silahların patlayacağını düşünerek dönerken, Vasıf ve Necati de Galata Köprüsü’nü asılmış cesetlerle süsleyecek kadar iş bitirici bir kurum olan İstiklal Mahkemesi’nin başına geçmek üzere hükümetten ayrılarak İstanbul’a doğru yola çıkmışlardı.” (Zürcher, 2003:91-92)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası başından beri isyanla alakalı gösterilmek isteniyordu. Fakat bu partinin Ankara’nın ötesinde tek bir şubesi dahi yoktu diyen Tekin Erer (1965:23) yeni kurulmuş olan bir partinin bu kadar kısa sürede ciddi bir teşkilatlanma yapamadığını vurgulamaktadır. Fırkanın Urfa haricinde hiçbir şark vilayetinde teşkilatı yoktu. Sadece Urfa, Trabzon, Sivas, Samsun ve Eskişehir’de teşkilatları bulunan partinin doğu vilayetinde meydana gelen bir isyanla ilişkilendirilmesi düşündürücüdür. Fırkanın dini siyasete alet etmek gibi bir çabasının

olmadığını, tam tersine dini siyasete karıştırmaya her zaman prensip olarak karşı çıktığını Kazım Karabekir'in meclisteki bir konuşması açıkça ortaya koymaktadır. Kazım Karabekir Paşa, mecliste yaptığı konuşmasında: “Dini alet ederek milli mevcudiyeti tehlikeye sokanlar lanete şayandır. Bu hareket, vatana ihanettir. Bunların en şiddetli şekilde tedibi için hükümetin yapacağı her hareketi partimiz bütün kuvvetiyle destekleyecektir.” (Erer, 1965:18) derken partinin yayınlamış olduğu ilk maddede “Her nevi irticai hareketlere mukavemetten çekinmeyeceğiz” (Erer: 1965:18) denmiş ve parti kurucularından Ali Fuat (Cebesoy) Paşa da isyan üzerine “İsyanlar, irticalar tenkil, asiler ve mürteciler te’ dip olunmalıdır” demiştir (Erer, 1966:144).

Bütün bunlara rağmen 3 Haziran 1925 günü Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul Beykoz şubesi basılmış ve dini siyasete alet ettiği ileri sürülen iki kişi tutuklanmıştır. Tekin Erer baskınla ilgili şunları aktarmaktadır:

“İki mutemet adamlarını Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına soktular. Bu iki muhalif, partiye aza olduktan sonra yine kendi azalarından bazılarını ve polisleri bir kahvede karşılaştırdılar. Bu iki aza iktidara gelirlerse partilerinin memlekette hilafeti getireceğini söylediler. Hazır bulunan partililer ve polis derhal zabıt tuttu. İki kişi mahkemeye sevk edildi.” (Erer, 1965:25)

Partinin kapatılmasına sebep olarak gösterilen parti tüzüğü'nün 6.maddesi “Fırka efkar ve itikat-i dinîyeye hürmetkardır” ifadesidir. Bu sırada 1924 Anayasasına göre devletin resmi dininin İslam olduğunu düşünülürse bir firkanın parti tüzüğüne inançlara ve dinlere saygıyla yaklaştığını belirtmesinde ne gibi bir sakınca görüldüğünü anlamak güçtür.

Partinin kapatılmasına ilişkin bakanlar kurulu kararının bir bölümü şöyledir:⁵

“Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programında esas olan maddenin dini siyasete ittihaz etmek demek olup olmadığıнын tayini gibi Müddeiumumilere taalluk eden bir zemini mütalâaya girmeye lüzum görülmez. Ancak efrad tarafından hakikat ve fiiliyatta tesvil ve irticaa vasıta olarak kullanıldığını istitlaatı muhtelif ve mütemadiye ve Cumhuriyet mahkemelerinin muhakemat ve mukarreratiyle sarahaten müşahede ve tesbit eylemiştir.”

Bakanlar kurulunun vermiş olduğu karar tartışılmadan ve savunması alınmadan partinin kapatılmasına karar verilmiştir. Bakanlar Kurulu 3 Haziran 1925 tarihli toplantısında “Vatandaşların aldatılmaktan ve kışkırtılmaktan korunması” gerekçesiyle Takrir-i Sükun yasası uyarınca Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın merkez ve örgütlerini kapatmıştır. Tek-Parti rejiminin halka olan bakış açısını kelimelere döken bu ifadeler gereğince halk kandırılmaya müsait (güvenilmez) ve bu nedenle her daim bir vasiye (koruyucu) gereksinimi olan bir yığındır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasını Lord Kinross şöyle yorumlar:

“Gazi, işi büyük ölçüde siyasi bir komplo gibi ele almayı daha uygun görmüştü. Bu, kaçırılmayacak bir fırsattı. Zira top yekun bir iktidar için sabırsızlanan ve kendisine karşı olan herkesten kuşkulanmaya başlayan Gazi'ye, onları suçlamak ve yolunun üzerinden uzaklaştırmak olanağı veriyordu.” (Kinross, 1966:497) .

⁵ Kararın geniş hali için bkz. EK II.

Taha Parla Nutuk'ta Atatürk'ün TpCF ile ilgili söylediklerini şöyle yorumlamaktadır:

"Atatürk, ilkesel tepkinin yanı sıra, karizmatik liderin psikolojisi gereği, sık sık kişisel tepkiler göstermekten de geri kalmıyor. Çünkü milleti iğfal edenler, şefin de düşmanıdır. 'Meşru' muhalefet, hele böyle konularda, yoktur. Örgütlü muhalefet, hele partileşmiş muhalefet, bir karşı-devrim girişimidir, şefe (ve millete) suikast kalkışmasıdır. Yeni fırkanın tüzüğünü yapanlar 'memlekete yönelik, şahıslarımıza yönelik suikastlerden habersiz kabul edilemezler (s. 892)' (Tabii, buradan, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'yla İzmir Suikastini birbirine bağlamaya geçilecektir.) Aynı şekilde: '...bu fırka, memlekette suikastçilerin sığındıkları kale, umut dayanağı oldu; dış düşmanların, yeni Türk Devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye yönelik planlarının kolay uygulanmasına hizmete çalıştı.'" (Parla, 1994:151).

2.6.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan Sonra Siyasal Ortam

İzmir Suikastı davası ve İstiklal Mahkemeleri ile Mecliste bulunan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mebusları ve Meclis dışında bulunan İttihat ve Terakki mensubu birçok kişi siyasi hayattan tecrit edilmişlerdir. Takrir-i Sükun Kanunu ile başlayan muhalefeti tasfiye hareketleri İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri ile sonuca vardırırmıştır. Mahkeme sonucunda 4 kişi idama mahkum edilirken, 7 kişi 10 yıl sürgün cezası almıştır. İzmir Suikastı davasında 6 Terakkiperver mebusu idama mahkum

olmuş, 13 mebus İkinci Meclis'ten sonra politika hayatından silinmiş, yasaklı mebuslardan bir çoğu 1939 yılında tekrar siyasi arenaya dönebilmişlerdir.

Bu ortam içerisinde, Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey'in 8 Ağustos 1926 tarihli Cumhuriyet gazetesine yazdığı "Bizde muhalefet" başlıklı yazısı dönemin havasını ve muhalefetin değerlendirilme biçimini yansıtmaya açısından önemlidir. Yunus Nadi Bey, yazısında İkinci Grup, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile İttihat ve Terakki'nin isimlerini açıkça belirterek bu kuruluşları vatana hıyanetle suçlamaktadır. Yunus Nadi Bey, şöyle demektedir: "Bizde muhalefetin belli başlı tezahürleri, misalleri ki cümlesi hıyanet şaibesiyile lekedar olmuş ve herhalde hıyanet fikrine tereddi ederek, onda karar kılmıştır. Bizde vatan hıyanetine kadar götürülmemiş muhalefet görmedik, bilmiyoruz." Yunus Nadi Bey, İkinci Grup ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İttihat ve Terakki adına "tertup ve tahrik edilmiş" olduğunu ileri sürdükten sonra şu üç sonucu çıkarmaktadır:

- 1-Bizde muhalefet behemal hıyanet ve ihanete tereddi eder.
- 2-Her muhalefet fikrinde, hususiyle bu fikir taazzuv etmeye başlarsa, mutlaka bir hıyanet hamiri farz edilmelidir.
- 3-Bazen de hıyanet ve ihanet bizde muhalefetin teşekkülü sebebi olur (Demirel, 2003:605).

Tek parti dönemi boyunca düzenli aralıklarla seçimler yapılmıştır. Seçimlere katılacak adaylar CHP genel sekreteri ve fiili genel başkan tarafından belirlenmiş ve halkın onayına sunulmuştur. Seçim yapmanın anlamını yitirdiği seçimler sadece şeklen var olmuştur (Zürcher, 1999:259) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, tek parti döneminde yapılan seçimlere ilgili şu şekilde yorum yapmaktadır:

“Gerçi iki dereceli seçim yasasındaki yöntemle göre bütün illerde milletvekili seçimleri yapılıyordu, ama bu seçim, işin formalite yönüydü. Halk Partisi tarafından gösterilen aday mutlaka seçiliyordu. O halde bu adaylar, 'halkın seçimine sunuluyordu' demektense, 'halkın oylamasına sunuluyordu' deyişini kullanmak belki daha yerinde olur.” (Demirel, 2003:574-575).

Dönemin gazetelerinden 1927 seçimlerini Tunçay şöyle aktarmaktadır:

“Gazi, İsmet ve Kazım Paşalar Hazeratı Beşiktaş ve Adalar'dan müntehib-i sani namzedirler –Müntehib-i sani intibanını ilk neticesi: kamilen fırka namzetleri kazandılar.” (Cumhuriyet,2 Ağustos,1927).

“Biz hepimiz reylerimizi Gazimizin Fırkasına verdik' –Ayazağa müntehib-i evvelleri Heyet-i Teftişiyeye gelerek hararetli tezahürler yaptılar.” (Cumhuriyet,3 Ağustos,1927).

“Şehrimizde müntehib-i sani intihabatı başladı –Dün binlerce müntehib-i evvel reylerini attılar” (Cumhuriyet,7 Ağustos,1927).

“İntihabadın birinci safhası bitiyor: 15 Ağustosta müntehib-i sani intihabatı tamamıyla bitecek ve artık iş mebusların intihabına kalacak.” (Cumhuriyet,14 Ağustos,1927).

“Mustafa Kemal Paşa Ağustos sonlarında bir beyanname ve bir de tamim yayınlarak, ilkiyle, seçmenleri C.H.F.'yi desteklemeye çağırmış, ikincisiyle de, seçilecek milletvekillerinin yolsuzluklara karışmalarını önleyecek birtakım kurallar koymuştur.” (Hakimiyet-i Milliye, 30 Ağustos 1927).

“Gazi Hazretleri namzetlerin daire-i intihabiyelerini tefrik buyurdular. (Bizzat imza buyurdukları İstanbul namzet listesi fotokopisi) (Cumhuriyet, 1 Eylül,1927).

“Dün Ankara ve İstanbul dahil olduğu halde 23 vilayette intihabat yapılmış ve fırka namzetleri müttefikane mebus intihab edilmişlerdir.” (Şehrimizde 1458 müntehib-i saninin ittifak-ı arasıyla) (Cumhuriyet, 3 Eylül,1927).

“Bütün Türkiye tek bir vücut gibi Gazi'nin gösterdiği namzetlere rey veriyor.” (Vakit, 3 Eylül, 1927).

“İntihabatın kısm-ı küllisi (48 vilayet) ikmal edildi.” (Cumhuriyet, 4 Eylül,1927).

“İntihabat her yerde bitti ve kamilen fırka namzetleri mebus oldular.” (Cumhuriyet, 6 Eylül,1927).

“Mustafa Kemal Paşa'da, bir beyanname ile, 'Vatandaşlar intihab reyleri ile benim ve siyasi fırkamın geçen icraatımızı müttefikane tasvip ve teyit ettikleri ve gelecek devredeki mesaimizi itimat ve emniyet ile teşci eylediklerini izhar ettiler.' diyerek, seçmenlere teşekkür etmiştir” (Hakimiyet-i Milliye, 8 Eylül 1927) (Tunçay, 2005:181-182).

Mustafa Kemal'in 1927 seçimleri ile alakalı yayınladığı bildiri ve tamimler (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV,532-535) üzerinde bir değerlendirme yapan Taha Parla Mustafa Kemal'in tutumu ve seçimlerdeki etkisini şu şekilde belirlemektedir: “1923 seçimlerinde olumlu sonucu ‘kuvvetle ümid’ eden ve ‘oy isteyen’ karizmatik lider, kendisinin ve partisinin konumunu daha da güçlendirmiş olarak girdiği seçimlerinde çok daha güvenli ve yukarıdan konuşmaktadır”:

“Cumhuriyet Halk Partisi namına milletvekillerini ben kendi imzama oylarınıza sunuyorum...sunduğum adaylara oy vermekle bana (ve?) fırkama yeni hizmetler için imkan ve fırsat vereceksiniz'...Bu seçimlerde Atatürk, artık tam bir 'tek-seçici' olarak, katıksız biçimde birinci tekil şahıs ifadesiyle konuşmaktadır: '...milletvekili adayı olarak saptadığım kişiler', 'birlikte çalışmağa uygun gördüğüm arkadaşlar, (b)unlardan her seçim çevresine ayıracağım milletvekili adayları...'” Açıktır ki adayları saptayan bir parti kurulu, organı yoktur; hepsini tek başına seçen ve bunları seçim çevrelerine dağıtan mutlak bir parti şefi vardır...sonucu baştan belli olan bir seçim için milletin göstermiş olduğu isabetli davranışı övüyor: '...sunduğum adaylar memleketin her tarafında aziz vatandaşlarımın ittifakla genel onay ve seçimine mazhar oldu'; bu davranıştaki 'soylu anlam'; vb....Tek-partinin plebisiter şefi, istediği kişileri milletvekili olarak millete onaylatıyor; ulusal egemenliği kullanacak olan Millet Meclisi'nin tüm üyelerini kendi seçiyor/seçtiriyor.” (Parla, 1997:54).

2.6.3 Serbest Cumhuriyet Fırkası

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ve bir parti olarak ömrü ancak üç ay sürebilmiştir. Ancak, parti hakkında üretilen tezlerin konuşulup tartışılması daha fazla zaman alabilir. Konuyla ilgili bir çok tez ileri sürülmüştür fakat en önemlilerinden biri şudur: Bu partinin kurulmasının amacı Tanzimat'tan beri devam eden batılılaşma cereyanında ortaya çıkan tepeden inme yöntemi ve tabandan gelen daha demokratik hareket ikileminde tepeden inme olarak adlandırılan CHF elit tabakasının ve Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği bir dizi reformun toplumda uyandırdığı biriken

memnuniyetsizliği ölçmek ve bu memnuniyetsizliğin Serbest Fırka'ca denetlenmesini sağlamaktır. Amerikan Büyükelçisi Grew'un dediği gibi, “yeni parti, ülkenin siyasi ateşini ölçmek için bir termometre olmuştu; ateşin yüksekliğinden kimsenin şüphesi olamazdı.” (Kinross, 1966:521) “Bir muhalefet partisi, aslında gizli olarak var olan, fakat siyasal baskılar nedeniyle görünmeyen siyasal muhalefeti ve bu muhalefetin gücünü de ortaya koyabilirdi.” (Koçak, 2005:148). 1930 yılında, hoşnutsuzluğun (çapını büyük olasılıkla bilmemekle beraber) farkında olan Mustafa Kemal, raporların ve ülkede sık sık yaptığı kendi inceleme gezilerinin sonucunda, toplumsal hoşnutsuzluğu belli bir yöne yönlendirmek (Zürcher, 1999:260) istemiştir. Ülkede pek çok şeyin yolunda olmadığı ve hoşnutsuzluğu arttığı açıktır. Bir muhalefet partisi, emniyet sübabı işlevi görebilirdi (Armstrong, 2005:203). Nitekim partinin kurucularından Ahmet Ağaoğlu'nun aktardıklarına bakılırsa, parti kurucusu Fethi Bey, parti kapatıldıktan sonra, “aldatıldığını” itiraf etmiş ve Gazi'nin Fırka'yı “sırf memleketteki vaziyeti anlamak, halkın nabzını tutmak için” kurdurduğuna kanaat getirmiştir (Ağaoğlu, 1994:102). Samet Ağaoğlu, döneme şahit olmuş bir zat'tan yaptığı nakillerde bu kişinin şunları söylediğini kaydetmektedir: “Mustafa Kemal'in amacı Memleket idaresinde hükümetin yolsuzlukları ve milletin bu yolsuzluklar, kanunsuzluklar ve fırka tahakkümünden duyduğu ıstırabı, Büyük Millet Meclisi'ne vazifesini, hükümeti Meclis'in mesuliyeti esasına dayanan ciddi bir murakabe karşısında bulundurabilecek ikinci bir parti teşkili yolu ile yaptırarak dindirmek, kendisine yapılan şikâyetlerin doğruluğunu ve ıstırabın derecesini ölçmek idi.” (Ağaoğlu, 1994:50).

Halk Fırkası'nın içerisinde baş göstermeye başlayan ikilik de bir başka tezi teşkil etmektedir. İsmet Paşa'nın hem başkan vekili ve hem de Fırka Reisliği yapıyor olması ve Mustafa Kemal aleyhine işleyebilecek olan partinin teşkilat gücünü eline geçirebilme

kozu, Mustafa Kemal'i büyük bir sıkıntıya sokmuştur. "Gazi'nin İsmet Paşa'dan bıkmış olduğu halde ve fakat ondan kendisini kurtaracak kuvveti haiz olmadığından Serbest Fırka'yı sırf parlamento vasıtasıyla İsmet'i atmak için kurdurmuştur." (Ağaoğlu, 1994:44). Bu iddialarının yanında "Gazi'nin yeni bir parti yaratmak teşebbüsünü; İsmet Paşa'nın, kendilerince biraz fazla sivrilmiş otoritesine ve söz sahipliğine karşı bir yedek kuvvet ve şahsiyet çıkarmak gibi saydılar. Onlara göre Gazi artık, harf, dil, tarih ve kültür işlerine kendini vermişti. Her şey Gazi'nin elinde görünmekle beraber İsmet Paşa hükümette tek söz sahibi görünüyordu. Bu hal Meclisin çoğunluğu gibi, Gazi'nin de hoşuna gitmemektedir" (Aydemir, 1966:389). Armstrong da Ağaoğlu gibi, Mustafa Kemal'in SCF'yi kurarak İsmet İnönü'ye ders vermeyi amaçladığına değinmektedir (Armstrong, 2005:202). Mustafa Kemal, beş yıl iktidarda kaldığı için yavaş yavaş kendi güç tabanını oluşturmuş olan ve artık yalnızca Cumhurbaşkanı'nın kuklası olarak kalmayan İsmet'e baskıda bulunmak istemiş de olabilirdi (Zürcher, 1999:260). Buna göre, Meclis'te CHF icraatının eleştirilmesi, hatta İsmet İnönü'nün biraz hırpalanması amacıyla Mustafa Kemal Serbest Fırka'ya izin vermekle, "kendi partisinin o sıradaki yöneticilerine onlarsız olunmaz olmadıklarına sezdirerek, dolayısıyla partisi içinde kendi gücünü arttırmış olacaktı." (Tunçay, 2005:255-256).

2.6.4. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluş Öyküsü

Paris Sefiri Ali Fethi Türkiye'ye döndüğünde Fuat Bey: "Sana (Ali Fethi) bir muhalif fırka teşkili teklif olunacaktır. Sakın bu teklife kapılma, sana yazık olur demişti." (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:97). Mustafa Kemal, Ali Fethi'ye bu meseleyi açmış, Ali Fethi'nin eşi bu sırada Ali Fethi'ye: "Ümid ederim ki bir sene daha Paris'te kalırız ve tasavvurunuzu ondan sonra tatbik edersiniz" dedi. Gazi hemen müdahale

ederek Fethi Bey'e dikte etti: "Hayır, hayır bir sene sonra değil, derhal, hatta yarın bu iş olmalıdır" dedi (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:108).

Yeni partinin ismi bizzat Mustafa Kemal tarafından konmuştur (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:68). Ancak Ağaoğlu'nun aktardığına göre partinin ismi Mustafa Kemal'e Recep (Peker) Bey tarafından önerilmiş ve Mustafa Kemal serbest adını beğenerek kabul etmiştir (Ağaoğlu, 1994:40-41). Mustafa Kemal, her iki partinin de kurucusu olarak (Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması inisiyatifi ondan gelmiştir), ilk başlarda her ikisinin de üst düzey yöneticilerini tayin etmiş ve doğrudan her iki fırkanın milletvekili namzetlerini belirlemiştir (Ağaoğlu, 1994:28,159-161). Serbest Fırka'nın seçimlere katılacağını açıklamasının ardından oluşan havayı aktaran Mete Tunçay, (M.Cemal Kutay tarafından yazılan) Fethi Okyar'ın hatıralarından şunları aktarmaktadır: "İki fırka da seçimlere katılacak, nisbî sistemle ve tek derece ile aldıkları reylerle göre mebus çıkaracaklar, Gazi ikisinin üzerinde umumi reis olacak" (Tunçay, 2005:257).

Serbest Fırka'ya verilecek mebuslar, bunların kaç kişi olacağı ve gelecekteki seçimlerde, iki partinin tek başına ve karşılıklı aday gösterecekleri, seçim merkezlerinin sayıları da görüşülmüştür. Buna göre, Cumhuriyet Halk Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası 70'er mebusluk kontenjan alıyorlardı. Kontenjan olayı tam bir pazarlık havasında geçmiş, Ali Fethi'nin 120 mebus isteğine İsmet Paşa karşı çıkmış ve en fazla 50 mebus verilebileceğini önermiş araya giren Mustafa Kemal 70 mebusla ortayı bulmuştur (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:112).

Finansman meselesi bizzat Atatürk tarafından karşılanacaktı. Bu miktar Halk Fırkası'nın senelik bütçesi oranında olacaktı. Bu miktarı tespit etmek işiyle Saffet Bey

görevlendirilmişti (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:111). Ali Fethi (Okyar) bu teklifi kabul ettiğini Mustafa Kemal'e bildirdiğinde Gazi: "Bana fırka teşkil arzusunda bulunduğunuzu bir mektupla bildirir ve bunu nasıl telakki edeceğimi sorarsınız. Ben de cevaben hüsnü telakki edeceğimi bildirdikten sonra işe başlarsınız. Yazacağınız mektupta, Reiscumhur ve Halk Fırkası Reisi Umumisi olmak sıfatlarıyla bana hitap edersiniz" demiş ve Fethi Bey yazdığı mektubu Mustafa Kemal'e gösterdiğinde, Mustafa Kemal dikkatle okuyup, etüd ettikten sonra : "Oldukça şiddetli yazılmış, mamafih benim istediğim fıkrayı da koymuşsunuz. Mektup muvafıktır" diyerek onaylamıştır (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:108-111).

Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra bir kısım Halk Fırkası mebusu Mustafa Kemal'in isteği ile, diğer bir kısmı ise kendi arzularıyla yeni fırkaya katılmışlardır. Fethi Okyar'ın aktardığına göre, "Kütahya mebusu Nuri ve Erzurum mebusu Tahsin Bey'lere Gazi, benim fırkama geçmeleri için emir verdi. Onlar da 'Emredersiniz Paşam' diyerek kabul ettiler. Biraz sonra gelen Reşit Galip Bey'e aynı emir verildi. O da, 'Baş üstüne Efendim' diyerek kabul etti." (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:135-136).

Ali Fethi, Kütahya Mebusu Nuri, Aydın Mebusu Reşit Galip ve Erzurum Mebusu Tahsin Bey'den oluşan kurul Serbest Fırka'nın programını hazırlamışlar ve bu programı Ali Fethi (Okyar) Mustafa Kemal'e Sunmuştur. Mustafa Kemal programı genel olarak beğenmiş ve 5. ve 11. maddelere bazı ekler yapmakla yetinmiştir (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:135-140). Bunun ardından Mustafa Kemal, partinin başkanı olarak layık gördüğü Ali Fethi (Okyar)'ı, Fırka Katibi Umumiliğine Nuri Bey'i layık

gördüğünü söyleyerek, Nuri Bey'in bu göreve getirilmesini de sağlamıştır (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:150).

Mustafa Kemal, Fethi Okyar'a: "Cumhuriyet Halk Fırkası reisleriyle çok mücadele edeceğinizi tahmin ediyorum. Fakat ben Cumhuriyet esaslarını kuvvetlenmesini temin edecek olan bu mücadeleyi memnuniyetle müşahede edeceğim. Ve şimdiden söyleyebilirim ki en çok kavgalı gibi olduğunuz geceler sizi soframda birleştireceğim. Ve o zaman tekrar ayrı ayrı her birinize soracağım. Sen ne dedin? Ve ne için dedin? Senin cevabın ne idi, neye istinad ediyordun? Bugünden itiraf ederim ki bu, benim için yüksek bir zevk olacaktır." diyerek CHF karşısında tarafsız olacağını ve Serbest Fırkayı boşlamayacağını ve bunun kendisi için büyük bir zevk olacağını bildiriyordu (Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 2006:137).

Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkasında karşı da vatan hainliği suçlamalarının başlaması gecikmemiştir. Mecliste geçen bir tartışma esnasında sinirlenerek ayağa fırlayan Ali Çetinkaya, Fethi Bey'i "Mondros'u imzalayan, iradesiz, vatan haini" gibi sözlerle suçlamaya başlamıştır (Ağaoğlu, 1994:110-114).

2.7. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE SİYASAL ORTAM

İsmet İnönü 1938'de Mustafa Kemal'in ölümünden hemen sonra Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı olduktan sonra da İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar da tek parti yönetiminin otoriter rejimini yerleştirmek için çaba göstermiştir. 1931'den beri milletvekili listelerinden CHP'li olmayan adayların seçilebilmesi için boş kontenjanlar ayrılmış ve bu şekilde seçilenlerin oluşturduğu 21 kişi "müstakil grup" adında parti içi milli şef'e bağlı bir muhalefet grubu oluşmuştur ve bu grup muhalefetin gerçek işlevlerinden daha çok milli şef'in otoritesini

güçlendirmeye yaramıştır. Savaş yılları boyunca iç ve dış politikaya tek başına yön veren “milli şef” parti dışarısındaki muhalefeti daha önce zaten susturmuştur. Parti içi muhalefet ise göstermelik bir muhalefetten ibarettir. İkinci dünya savaşının demokratik rejimler tarafından kazanılması ve diktatörlüklerin yıkılması CHP’nin ülke için daha demokratik bir rejim kurması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu zorunluluğa rağmen milli şefin uluslar arası sistem karşısında direnişini ifade eden Karatepe’ye göre (2001:94) “diktatörlüklerin art arda devrildiği bu dönemde bile İsmet Paşa, fazla aceleci davranmıyor ve mümkün olan en az tavizle çok partili hayata geçişin yollarını arıyordu”.

1 Kasım 1944 tarihinde İsmet İnönü’nün meclis açılış konuşması çok partili hayata geçişin sinyallerini vermektedir. İnönü konuşmasında:

“İrademiz bütün manasıyla halk idaresidir. Bu idare demokrasi prensiplerini Türkiye’nin bünyesine ve hususi şartlarına göre tekamül ettirmektedir. Türkiye halk idaresinin ameli tedbirlerini bulurken ilk günden itibaren taklit bir idareye düşmekten sakındık ve daima sakınacağız. İkinci Cihan Harbi’nin başından beri türlü değişmelere uğramış mahdut ve kararsız vatandaşlarda uyanan taklit prensiplere Türk Milleti şiddetle ve muaffakiyetle karşı koydu. Harp sonunda ve sonrasında uyanmak istidadı gösterecek yeni taklit arzularına da kesin olarak karşı koyacağız. Türkiye’de halk idaresi kesiksiz bir tekamül yolunda yürüyerek durmadan yükselecektir” demektedir. (Toker, 1970:48).

İnönü'nün bu sözleri demokratik rejime geçişin aşamalı olacağını göstermektedir. Zira 2. Dünya Savaşı boyunca batıda filizlenen ırkçı anlayışın Türkiye'de taklit edilerek benimsenmesinin artık mümkün olamayacağını buna karşın demokratikleşmenin de aniden "anglo-sakson demokrasisi"ne karşılık gelmeyeceğini ifade etmeye çalışmıştır (Toker, 1970: 49-50).

İnönü'nün çok partili hayata geçme konusunda çok da aceleci davranmamasına rağmen uluslar arası sistemden beklenmedik gelişmelerin yaşanması süreci hızlandırmıştır. Sovyetler'le ilişkinin daha önce halledilen konular olan doğu sınırı ve boğazlar dolayısıyla tekrar bozulması batı bloğuna bağlanma ihtiyacını artırmıştır. İkinci dünya savaşının bitmek üzere olduğu bir anda Türk Hükümetinin Japonya'ya savaş açarak batı bloğunun yanında yer alması ve San Fransisco Konferansı'na davet edilmesi ile süreç daha da ivme kazanmıştır. Konferans bittikten hemen sonra ülke içerisinde basın özgürlüğünün genişletilmesi ilk olumlu gelişme olarak görülmektedir. İnönü savaş şartlarının yönetiminin devam ettirilmesinde bir lüzum kalmadığını muhtelif yerlerde ve zamanlarda dile getirmiştir.

2.8. GEÇİŞ KARARIN ALINMASI

Türkiye'de önceki örneklerinin aksine kalıcı olarak 7 Ocak 1946 tarihinde CHP'den istifa eden milletvekillerinin kurmuş oldukları Demokrat Parti ile çok partili yaşama geçilmiştir. Kurulması aşamasında Serbest Cumhuriyet Fırkası üzerine türetilen tezler Demokrat Parti için de türetilmiştir. Halkın hoşnutsuzluğunu kontrol edebilmek için kurulduğu iddia edilen partinin aslında yine tek parti yönetimine hizmet ettiği ileri sürülmüştür.

Karatepe konuyla ilgili şunları söylemektedir: “İnönü, yeni partinin CHP içerisinden çıkan ve iktidara gelme şansı olmayan bir grup tarafından kurulmasını yeni partiye her anlamda egemen olmak adına gerekli bulmuş ve halkın muhalefet reflekslerini bu parti aracılığıyla kontrol etme amacı gütmüştür. Böylece hem ‘demokratik’ bir rejime geçilmiş olacak hem de etkisiz bir muhalefet oluşturulmuş olacaktı.” ve bu kanısını desteklemek üzere Adnan Menderes’ten ağzından şunları aktarmaktadır:

“Adnan Menderes bir konuşmasında, kendilerine izin verilen birkaç vilayet teşkilatından, çok az üye kaydeden Halk Partisi'nin hiç olmazsa 50 sene iktidara gelme şansı bulunmayan, demokratik manzarayı tamamlayıcı süs olarak mecliste verilen sandalyeleri işgal eden bir muhalefet partisi modelini empoze ettiğini belirtmektedir.” (Karatepe, 2001:96-97).

“Nihal Kara, liberalleşme girişimlerinin hız kazanmasının 1945 San Francisco Konferansı öncesinde olmasından hareketle, 'Batı'nın desteğini almak için çok-partili bir sistemin gerekli olduğunu düşünen İnönü, aynı zamanda geçişin biçimini de belirlemeye çalışmaktadır' demektedir. 'İnönü ve çevresinin öngördüğü geçiş biçiminde B(üyük) M(illet) M(eclisi) ve dolayısıyla var olan kadrolar içinden çıkacak kişiler ikinci bir parti kuracak ve böylelikle hem geçmişteki tek-parti rejiminin meşruluğu sorgulanmayacak, hem de muhalif parti, Cumhuriyetin temel ilkelerine uyacaktır. Siyasal faaliyet var olan kadrolar içinde tutulurken, toplumda kargaşalığa yol açılmayacak, bir başka deyişle geçmişte olduğu gibi toplumun dışlanmışlığı sürecekti. Toplumun katılması yine arzu edilmiyordu, olsa bile 'bunun denetimi' ve 'adım adım' olması öngörülüyordu.' (...) temel

ilkelerde birleşen siyasal kadrolar iki partiye ayrılarak CHP karşısında kurulan muhalefet partisi bir eleştiri ve kontrol organı olarak var olacak ve uzun yıllar iktidara gelme iddiasında bulunmayacaktı.' Nihal Kara, 'İnönü ve çevresinin oluşturmaya çalıştığı çok-partili sistem gerçekten rekabetçi ve çoğulcu değil, muhalefet partilerinin sadece görünüşte var olduğu bir 'hegemonyacı parti rejimidir' diyerek şunları da eklemektedir: “Böylelikle geçiş biçimini denetim altında tutmak isteyen İnönü'nün başarılı olduğu söylenebilir. Tek-parti rejiminin siyasi kadrolarının kurduğu DP toplumsal muhalefeti kanalize ederek yumuşatmış ve böylelikle Tek-Parti rejiminin ideolojisi sorgulanmamıştır. DP kadroları içerisinde bunu yapmak isteyenler 1948'de partiden ihraç edilmiştir.” (Özdemir, 1995:168-169).

Taner Timur bu konuda “DP adım adım Milli Şef'in hoşgörüsü, izni ve desteği ile kurulmuştur. Bunun için de 1944 ve 1945'lerden itibaren özel olarak Celal Bayar uygun görülüş ve kendisi çeşitli şekillerde teşvik edilmiştir. Bu teşvik biçimleri bazen haber yollama gibi kapalı, bazen de Ulus'a bu konuda başyazı yazdırma gibi açık şekillerde olmuştur. Bu yüzdendir ki, gelişimi dikkatle izleyen kamuoyunda, bu konuda kuşklar doğmuş ve DP'nin de Serbest Fırka gibi bir danışıklı dövüş, bir ‘muvazaa partisi’ olduğu izlenimi uyanmıştır.”demektedir (Timur, 2004:16) .

Partinin kuruluşu aşamasında İsmet İnönü'yü ziyaret eden Celal Bayar laiklik ve dış politika konusundaki düşüncelerini ifade etmiştir. Görüşmeden kısa bir kesitini

Metin Toker şöyle aktarmaktadır.

“İnönü sordu:

-Terakkiperverlerde olduğu gibi ‘itikadat-i diniyeye riayetkarız’ diye bir madde var mı?

-Hayır Paşam, laikliğin dinsizlik olmadığı var.

-Zıyanı yok. Köy Enstitüleriyle, ilkokul seferberliğiyle uğraşacak mısınız?

-Hayır.

-Dış politikada ayrılık var mı

-Yok

-O halde tamam.” (Toker, 1970: 112-113).

Tahsin Demiray bu konuya şu sözlerle değinmiştir: "1946 yılı başında kurulmuş bu parti de, malum ve hatta meşru olduğu üzere, kurulmuş bir parti idi. Her kurulmuş parti gibi bunun da evveliyatında içtimai tekamül ve ulvilik yoktur (...) CHP'nin iki büyük şöhret iki ayrı partinin başında karşılıklı mevki almış bulunmaktadır. İttihatçılardan nasıl Halkçılar meydana geldi ise, Halkçılardan da DP o suretle bir istitale halinde meydana gelmiştir." Bir başka değerlendirmede de "İnönü'nün biçtiği bu muhalefet kaftanını kuşanan parti Demokrat Parti'dir (...) yeni partinin başkanı olan Celal Bayar, Atatürk'ün son Başbakanıydı ve kuruluş süreci içinde İnönü ile sürekli ilişkide olmuştur. Kurucuları ne sola, ne de meşru olmayan sağa hiçbir yakınlıkları yoktur. Kısacası, bunlara parti kurdurtmakla, tam bir 'sadık muhalefet' yaratılmaya çalışılmıştır." denilmiştir (Akandere, 1998:125).

“Millet Partisi'nin kuruluşunda aktif rol üstlenenlerden Kenan Öner, DP İstanbul Başkanı idi. Öner, kendi partisinin liderliğini iç muhalefeti ve İnönü'ye gizlice anlaştıklarını ve danışıklı dövüş peşinde olduklarını, CHP'nin DP'ye iyi davranmasının da bunun kanıtı olduğunu ileri sürdü.” (Ahmad, 1996:26).

Partinin kurulacağı haberleri basında yer aldığı, partinin sözcüsü sayılan Tanin'in başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) 5 Aralık 1945 tarihli yazısında partinin fonksiyonuna şu sözlerle değinmektedir: "...Bunun için en iyi çarenin, mevcut fırka içinden, bazı zatların ayrılarak, esas programda müttehit kalmakla beraber, bir kontrol partisi vücuda getirmeleri olacağını söylemiş ve bunun çok faydası görüleceğine inanmıştık. İşte şimdi bu yeni partiyi biz, böyle bir kontrol partisi mahiyetinde telakki ediyor ve doğuşunu istikbal hakkında bir müjde gibi görüyoruz." (Ahmad, 1999,15 -16). Yine Halk Partililer'den "Elimizde selahiyet var; istediğimiz anda Demokrat Parti'yi kapatabiliriz" gibi söylemler işitiliyor ve "İcap ederse kanunların üstüne de çıkarız" tarzında tehditler geliyordu. (Erer,1966:104). Hikmet Özdemir "DP'yi 1930'da, Fethi Bey'in Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi danışıklık ürünü olarak görmeye başlamışlardı" (Özdemir, 1995:175) demektedir. Cemil Koçak da bu bağlamda "DP'nin ilk zamanlarda karşılaştığı en büyük güçlük, kendisinin 'muvazaa' partisi (danışıklı parti) olmadığını ve CHP'den farklı bir parti olduğunu anlatmak ve toplumu buna inandırmak oldu" diyerek partinin bir muvazaa partisi olup-olmadığı yönündeki tartışmaya katkıda bulunmaktadır (Ağaoğlu, 1994:50).

Partinin ilk genel başkanı Celal Bayar: "Şimdiye kadar CHP, karşısında kurulmuş bulunan muhalif partiler yukarıdan aşağıya doğru kurulmuşlardır. Biz bunların hilafına Demokrat Partiyi aşağıdan yukarıya doğru kurmak istiyoruz." diyerek muvazaa partisi olmadıklarını ispatlamaya çalışmaktadır (Lewis, 2000:279). Partinin kurucuları arasında, "dörtlü taktir" veren Celal Bayar, Refik Koraltan, Prof. Dr. Fuad Köprülü ve Adnan Menderes bulunmaktadır.

Çok partili siyasi hayatta hem iktidarı temsil eden kesim ve hem de muhalefeti temsil eden kesim bir önceki safhada aynı partinin, yani Cumhuriyet Halk Partisi'nin milletvekilleridir. Uzun yıllar beraber aynı program dahilinde birlikte çalışmışlardır. Her iki partinin de lideri dönemin ön plana çıkmış kişileridir. Demokrat Parti'yi kuranların CHP içerisinden çıkmış milletvekilleri olmasının yanında yeni partinin programında da CHP'ninkinden çok fark yoktur. Bu iki partinin farklı ekonomik yaklaşımlar izlemesi ve bunun sonucunda Demokrat Parti'nin halkın refah düzeyini artırmış olması onun benimsenmesini kolaylaştırmış belki de en büyük etkidir.

Partiye karşı ilk muhalefet Bayar'ın açıklamasının hemen ertesinde başlamış ve CHP'liler, Türk Milleti'nin ezelden beri Rusya'ya ve bhusus komünizm rejimine düşman olduğunu bildiklerinden yeni partinin “Rus parası ile kurulduğunu” propaganda etmişlerdir. (Koçak,2005:106) 18.12.1946 tarihinde mecliste yapılan 1947 yılı bütçe tartışmaları son derece düşmanca bir havada geçmiş ve dönemin başbakanı Recep Peker konuşmasında Menderes'i “psikopat” olarak tanımlamış ve parti lideri Celal Bayar'ı halkı isyana teşvikle suçlamış bunun üzerine Demokrat Partililer meclisi terk edip toplantıları birkaç gün boykot etmişlerdir (Ağaoğlu, 1994:44).

Yeni partinin ilk seçimlerde beklenenden üstünde oy alması CHP içerisinde bazı tedirginliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Eylül ayında yapılacak olan belediye başkanlığı seçimi 30 Nisan'da mecliste alınan kararla 1 Mayıs tarihine alınmış ve 1 Mayıs'ta yapılan belediye seçimlerine ülkenin birçok yerinde teşkilatlanmasını bitirememiş olan Demokrat Parti katılamamıştır. Demokrat Parti'nin seçimlerin erkene alınmasının bir “baskın seçim” anlayışla yapıldığını, esas amacın Demokrat Parti'nin seçimler katılmasını önlemek olduğu ileri sürülmüştür. Bunun üzerine bir değerlendirme

yapan Recep Peker ise şunları söylemiştir: “Biz demokrat partiyi teşvik etmek için seçimleri öne alıyoruz. Yoksa demokrat partiyi engellemeyi aklımızdan geçirmeyiz.” (Aydemir, 1966:389).

Belediye seçimlerine katılmayan Demokrat Parti bir buçuk sene sonra yapılacak olan genel seçimlere hazırlanmaya başlamıştır. 31 Mayıs 1946’da Millet Meclisine getirilen yeni Seçim Kanunu ile “gizli oy, açık tasnif” olarak bilinen seçim usulü “açık rey, gizli tasnif” şekline dönüştürülmüş ve seçim tarihinin ilanı İçişleri Bakanlığı’nın salahiyyetine bırakılmıştır.

3 Temmuz 1946’da İçişleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklama ile seçimlerin 21 Temmuz’da yapılacağı duyurulmuştur. Demokrat Parti’nin seçim öncesinde propaganda yapmak için kiralamak istediği sinema ve tiyatrolar, bu isteği reddetmiş buna mukabil CHP seçim çalışmalarını halkevlerinde ve sinema salonlarında yürütmüştür. Birçok yerlerde milletvekili adaylarını köylere sokmamışlar, dolaşma ve konuşma haklarını yasak etmişlerdir. Seçimlerdeki bir başka ilginç uygulama da mesela İstanbul’daki 350.000 seçmenin tümünün karma oy kullandıklarının açıklanmasıdır. Aslında Demokrat Mebusları 220 bin civarında, Yasakçı Mebusları da 130 bin civarında oy almışlardır (Ağaoğlu,1994:44). Seçim sonuçlarına göre CHP mecliste 400 sandalye, DP 40 sandalye, MP 7 sandalye ve bağımsızlar da 3 sandalye kazanmıştır.

21 Temmuz 1946 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerine fesat karıştırıldığı, usulsüzlük yapıldığı ve D.P.’nin oylarının çalındığı uzun yıllar konuşula gelmiştir. Zürcher’in konuyla ilgili yorumu şu şekilde olmuştur: “1946 seçimlerinde başta İstanbul olmak üzere hemen bütün vatan sathında Demokrat Parti oyları pek aşikar bir şekilde çalındı.” (Zürcher, 1999:260). Celal Bayar Demokrat Parti’nin bir

araştırmasına göre partinin kazandığı gerçek sandalye sayısının 279 olduğunu açıklamıştır (Tunçay, 2005: 255-256).

Toplam 37 ildeki seçim sonuçlarına itiraz eden DP'ye cevabı Sıkı Yönetim Komutanlığı şu şekilde vermiştir:

“Seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı neşriyatın devam ettiği görülmektedir. Bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği ve bu kabil yazılara karşı Sıkı Yönetim Komutanlığının harekete geçeceği tebliğ olunur.” (Ağaoğlu, 1994:35). Celal Bayar, demecinde hükümeti seçimde hile yapmakla suçlamış ve eğer hile yapılmıyaydı yurdun her yanında seçimleri DP'nin kazanacağını ileri sürmüştür. “DP lideri Celal Bayar'ın bu demecini yayımlayan iki gazete (Yeni Sabah ve Gerçek) örfi idare (sıkıyönetim) tarafından kapatılmıştır. Fakat, aynı demece sayfalarında yer veren hükümet yanlısı Tanin'e dokunulmadı.” (Tunçay,2005:250-251). Seçimde İstanbul'dan aday olan ancak kazanamayan Recep Peker Başbakanlığa, Cemil Cahit Toydemir de Milli Savunma Bakanlığına getirilmiştir (Kinross, 1966:523).

Tek-parti yöneticilerinin halka bakış açısını göstermesi bakımından, 1946 seçimlerinden sonra CHP adına hükümeti teşkil eden Başvekil Recep Peker'in sözleri canlı bir örnektir. 1946 Meclisinin ilk Başvekili, odasının penceresinden gördüğü vatandaş topluluğu için şöyle demiştir: “Bir sürü basit giyinişli ve kasketli insanlar...” (Akandere, 1998:348).

1947 Şubat ayında köy muhtarlıkları seçimleri, CHP ile DP'nin arasını iyice açmıştır. DP'lilerin iddiasına göre, Hükümet, kendi adayları lehine muhtarlık

seçimlerine öylesine el atmıştır ki, köylerdeki oylamaya “seçim” demek imkanı pek kalmamıştır (zdemir, 1995:212-213).

5 Nisan 1947 günü Demokrat Parti İzmir’de büyük bir miting yapmaya karar vermiştir. Mitinge gösterilen ilgi çok büyük olmuştur. Halk “Bizi zalimlerden kurtarın!” diye görülmemiş tezahratlarda bulunmuştur. Birdenbire ve sebepsiz yere halkın ayaklarına ve havaya kurşun sıkmaya başlayan polise aldırmayan halk bu sefer de “Dağ başını duman almış” marşını söylemeye başlamıştır. O gün kaç kişinin yaralandığı açıklanmamış ancak 32 kişinin tutuklandığı bildirilmiştir (Erer, 1965:103).

3. DEMOKRASIYE GEçİş SÜRECİNDE ARSLANKÖY ÖRNEK OLAYI

3.1. ARSLANKÖY’N TARİHÇESİ VE ÖNEMİ

Arslanköy, Mersin’e elli sekiz kilometre uzaklıkta Toros Dağlarının eteklerinde kurulmuş bir Yrk köyüdür. Arslanköy’ n kuruluşu 18. yüzyıla rastlar. İlk adı Efrenk’tir. Arslanköy 14.yüzyıldan itibaren Çukurova Yörükleri ile Karaman bölgesi Yörükleri’nin yaylası olmuştur. Türk halk edebiyatında önemli yere sahip Karacaoğlan ve Dadaloğlu gibi halk ozanlarının yaşadığı bölgelerden biri olması dolayısıyla da İçel

(Mersin)'in kültür ambarıdır. 1897 yılında ilk olarak bucak, daha sonra belediye teşkilatı kurulmuş, 1923 yılında bu teşkilat kaldırılarak, muhtarlık idaresine dönüştürülmüştür. 1954 yılına kadar muhtarlık idaresinde olan Arslanköy, 1954 yılında yeniden belediyelik statüsünü almıştır.⁶ Arslanköy'ün ismi her ne kadar çalışmanın odaklandığı “*kırk altı hadisesi*” ile anılacak olsa da köy daha öncelerde birçok önemli olayla anılmış ve halen anılıyor olduğunu da belirtmek gerekir.

Kurtuluş Savaşı sırasında bölgede işgallere karşı koyuşları sonrasında, öncelerde Efrenk olan köyün adı savaştan sonra “Arslanköy” olarak değiştirilmiştir.

Aslanköy’de “Kırk Altı Hadisesi” diye bilinen olay Cumhuriyet’in ilk yıllarının önemli meselelerinden biridir. Tek partili rejimden resmi olarak çok partili rejime geçilmiş olmasına rağmen uygulamada hala tek parti rejiminin etkilerinin devam ettiği, halkın iradesinden çok Başkaya (2005:114)’nın deyimiyle “devletin asıl partisi” olan CHP’nin belirleyici olduğu dönemde Toroslar’ın zirvesinde meydana gelen olaylar Tek Partinin çok partili demokratik hayata geçişi nasıl yorumladığını, uygulamaya ne ölçüde yansıtmaya kararlı olduğunu simgeler.

Hemen belirtmek gerekir ki, Arslanköy’de yaşananlar ne bir halk ayaklanması ne de basit bir parti çekişmesidir. 1940’lı yıllar Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişin ilk yıllarıdır ve Cumhuriyeti kuran Tek Partinin “kerhen” rıza gösterdiği başka patiler seçim arenasında boy göstermeye başlamışlardır. Ancak Tek Partinin iktidarı “düşük bir ihtimal” bile olsa “doğal” yollarla (genel oy/ serbest seçim) bırakmayacağını gösterdiği yıllardır. İşte Hadise kısaca böyle bir ortamda ve bir köyde geçmektedir. Çalışma açısından Arslanköy’ün bir fenomen olduğunu ve bu fenomenin söz konusu

⁶ http://www.arslankoy.com/8_tarihce.asp (son erişim tarihi 02.05.2006)

dönemin arkasında yatan ekonomik politiği yansıması/ ete kemiğe büründürmesi bağlamında önemli olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Kısa süre içerisinde “*Kırk Altı Hadisesi*” olarak anılacak olayların yaşandığı dönemden ve dönemin şartlarından hareketle iktidar-muhalefet ilişkilerine de ışık tutabilecek belirlenimlere ulaşmak mümkün gözükmektedir. Bu hadisenin düşünsel arka planında tipik olmasa da özgün bir tek parti örneği olan dönem Türkiye’sinin ayırt edici önemli özelliklerini görmek mümkündür. Kimilerince “*Kırk Altı Hadisesi*” nin taraflarından olan Arslanköy köylüleri adi bir vakanın kahramanları değil zor ve zahmetli olan çok partili hayata geçiş sürecinin, yani “demokrasi mücadelesinin neferleridir”. Arslanköy olayının önemini, konuyla ilgili bir çalışmasında Ahmet Faruk Özgür “DP hareketinin Ankara’da Meclis’te dörtlü tavrın verilmesiyle başladığını zannedenler aldanırlar; DP hareketi 1946 yılında Mersin’in Arslanköy’ünde, köylülerin seçim sandığının namusunu korumak için isyan etmesiyle başlamıştır.” demektedir (Özgür, 2004:131). Bu anlamıyla belirttiğimiz üzere Arslanköy hadisesi yaşandığı anda olanlardan çok temsil ettiği/ simgelediği ve siyasal/toplumsal hayatta yarattığı etkilerle gündem olmuştur, önem kazanmıştır. Özgür ’e göre; “Kırk Altı Hadisesi” bir miladı işaret etmektedir (Özgür, 2004:131). Buradan hareketle; hadisenin Demokrat Parti (DP) için de bir dönüm noktası teşkil ettiği söylenebilir. Keza Demokrat Parti’nin, olayların yaşandığı anda, köylülerin yargılanması aşamasında ve de daha sonrasındaki süreçlerde aktif rol oynaması⁷ da bu görüşü destekler niteliktedir. Demokrat Parti’nin başından sonuna kadar sürece ortak olması, ilgili dönemde “*Kırk Altı Hadisesi*”ni CHP-DP

⁷ Demokrat Parti Genel Başkanı başta olmak üzere bir çok partilinin Arslanköylüler’in yargılandığı mahkeme oturumlarına katılmış olmaları, yanı sıra köylüleri mahkemede savunan avukatlar arasında pek çok demokrat partilinin olduğu görülmüştür.

ilişkinde de ve bu sebeple iktidar-muhalefet ilişkisine ışık tutacak bilgileri de içerecek bir formasyonel duruma çekmektedir.

Yeni devletin kurulmasından 1946'ya kadar geçen sürede ülke yönetiminde iktidar gücü tek bir partide toplanmıştır. Nitekim Cumhuriyetin ilanından sonraki uzun yıllar boyunca illerdeki valilerin aynı zamanda CHP il başkanlığı görevini de yürütüyor olmaları bu “devlet/parti” birliğini/tekliğini teşhir etmektedir.

Tek parti yönetimindeki Türkiye Cumhuriyeti, çoğunluğu köylü olan bir halkı devlet/parti eliyle “muasırlaştırma”, “ileriye götürme”, değiştirme/dönüştürme süreçlerini de kapsayan bir modernleşme programını tercih etmiştir. “*Kırk Altı Hadisesi*” bu anlamıyla da jakoben devlet geleneğinde direnç/ kırılma noktalarından birini temsil etmektedir.

Değişen uluslararası şartlar ve ülkenin kendi içerisinde gelen halkın yönetime karşı muhalefet birikimi 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla kendisini ifade edebileceği bir kanala sahip olmuştur. Daha önceki çok partili denemelerde kurulan/kurdurulan partilerden başlangıçta büyük bir farkı olmayan Demokrat Parti, kurulmasından kısa bir süre sonra etrafında bir çekim alanı oluşturmuş ve iktidarı alabileceğini göstermiştir.

Tek parti yönetiminin baskıcı uygulamaları, karşısında toplumsal muhalefet kendi isteklerinin karşılığını bulabileceği yer olarak Demokrat Parti'yi görmeye başlamış ve büyük bir umut içerisinde yeni partiye yönelmiştir. Bu durum karşısında tek parti yönetimi de kendini korumak ve eski usulün devam etmesini sağlamak adına her yolu denemiş, çoğunluğun taleplerini bastırmaya çalışmıştır.

1923-1946 yılları arasında ülkede bir çok kez genel ve yerel seçimler yapılmış olmasına rağmen her defasında çeşitli gerekçelerle muhalif partiler kapatılmış ve tek parti yönetimi ayakta kalmayı sürdürmüştür.

Sonuç olarak, “*Kırk Altı Hadisesi*” 1946’da çok partili hayata geçme denemesi/ deneyimi ve aynı yıl genel seçimlerin yapılması sebebiyle ve Demokrat Partiyle ve onun seçime katılacak olmasıyla doğrudan bağlantılı olduğu için bu adla anılır; ancak olaylar gerçekte 26 Şubat 1947 yılında yapılan muhtar seçimleri sırasında meydana gelmiştir.⁸

3.2. 1947 YILI MUHTARLIK SEÇİMLERİNDE YAŞANAN OLAYLAR

1947’nin Şubat ayı içerisinde Türkiye’nin tamamında muhtarlık seçimleri yapılmış ve hemen her yerde seçimler tartışmalı geçmiştir. Şaibe ve hile iddiaları altında geçen seçimlere dönemin atmosferini yansıtmaya açısından bazı örnekler verilebilir. Bu bağlamda dönemin gazete ve dergilerine yansıyan bir çok seçim haberinden örneklerle 1947’ye ve seçim atmosferine ilişkin bir panoramik görüntü yakalamaya çalışalım.

Mersin’in bir köyü olan Karacailyas’ta Demokrat Partili olduğu bilinen ve seçmen listesinde adlarını göremeyen birkaç köylünün itirazı üzerine “*kaçak boğmaca*

⁸ Arslanköy halkı olayların 26 Şubat 1947’de yaşandığını bildiği halde 1946’da Demokrat Parti’nin kurulmasını milat edinerek 1947’de yaşanan olaylara “kırk altı hadisesi” demeyi yeğlemektedir. İlk bakışta tarihlerin bir birine karıştığı zannedilse de, bunun köylünün bilinçli bir tercihi olduğu anlaşılmaktadır (14.09.2005 tarihinde Arslanköy’de köylülerle yapılan söyleşi).

ıçmek” suçundan köylüler tutuklanmışlar ve mahkemeye sevk edilmişlerdir (Bugün, 25 Şubat 1947).

İstanbul’un Üsküdar İlçesi, Kısıklı Nahiyesi’ne bağlı Çekme köyünde ise yine açık oyla yapılan seçimlerde “Demokrat Parti adayının bile keline oy veremeyerek” tüm oyları CHP adayının almış olması dikkat çekicidir (Cumhuriyet, 23 Şubat 1947).

Demokrat Partililerin Bursa’nın Demirtaş, Kestel ve Dağyenice köylerinde seçimlere müdahale edildiği ve suçları olmadığı halde birkaç partilinin tutuklandığı yönünde savcılığa yaptıkları itiraz üzerine savcılıktan aldıkları yanıt ise yine tutuklananların seçime müdahale ettikleri için tevkif edilmeleri olmuştur. Yine Isparta’da seçimlere itirazlar aynı zamanda CHP il başkanı olan Vali Nuri Atayen tarafından reddedilmiştir (Cumhuriyet, 23 Şubat 1947).

Ankara’nın birçok köyünde seçimlere müdahale edildiği ve Demokrat Parti aleyhine kolluk güçleri tarafından olumsuz propaganda yapıldığı yönündeki sözlü müracaatlar üzerine yanıt alamayan demokratlar yazılı itirazda bulunmuşlar, ama itirazlarına cevap alamamışlardır. Yine, Ankara’nın Ayaş, Çankaya ve Ankara merkez ilçelerinden bir çok demokrat partili kendilerine zorla CHP adaylarına oy verdirdikleri iddialarıyla şikayetlerde bulunmuşlar, fakat itirazları cevapsız bırakılmıştır (Cumhuriyet, 23 Şubat 1947).

İzmir’e bağlı bir çok köyde yine benzer olaylar yaşanmıştır. İzmir’in Urla ilçesine bağlı Kilizman Köyü’nde CHP adayının seçilmesi üzerine Demokrat Partililer itiraz etmiş, itirazları üzerine kolluk kuvvetlerinin müdahaleleri ile karşı karşıya kalmışlardır. İtirazlara sert cevap veren kolluk güçleri ile köylüler arasında arbede

yaşanmış, olaylara karışanlar tevkif edilmişler ve yine seçim sonucu değişmemiştir (Cumhuriyet, 25 Şubat 1947).

Muğla'nın yatağan ilçesine bağlı Turgut nahiye merkezinde kaymakamın emriyle 7 Şubat'ta seçimlere başlanmıştır. Bağımsız adayın seçimi kazanması üzerine kaymakamın "bu bir denemeydi" demesi ile 20 Şubat'ta tekrar seçim yapılmıştır. Yeni yapılan seçimde CHP adayının isminin yazılı olduğu pusulanın köylülerin eline tutuşturulduğu ve demokrat partililerin sandık başına yaklaştırılmamaları sebebiyle demokrat partililer durumu savcılığa intikal ettirmişlerdir (Cumhuriyet, 25 Şubat 1947).

Demokrat Parti Çorum İl İdare Kurulu Başkanı Avukat Hasan Ortakçioğlu, Çorum Valisi Halid Bilaloğlu'na bir protesto çekmiştir. Protestoda Vali'nin yeni görevine geldiği günden beri Demokrat Parti aleyhtarlığı yaptığı, itimat ettiği bazı memurlara demokrat parti aleyhine görevler verdiği, Demokrat Parti taraftarı memurların bir raporla bildirilmesi için bir memuru ilçelere göndererek tahkikat yaptırdığı, ilçelerde vali tarafından halka tazyik yapıldığını belirttikten sonra, köylerde seçimlerin, seçim kanununun emrettiği kişiler gözetiminde yapılmadığı ve 16 Şubat'ta Gerit ve Arpalık'ta seçimlerin köy derneği toplanmadan 30-40 kişi ile gizli bir şekilde yapıldığı ve mazbataların da yine aynı gizlilikle verildiği ve bu tür olaylara karşı savcılığa suç duyurusunda bulunulduğu ifade edilmektedir (Cumhuriyet, 25 Şubat 1947).

Yine DP'liler Kocaeli ili, Derbend nahiyesine bağlı bir kısım köylerde idari baskı yapıldığından şikayet etmişler ve bu hususta 400 imzalı bir mazbatayı merkeze göndermişlerdir. Demirci'de de eski muhtar kendi başına seçim yapmak istemiş ve bu

yüzden köyde kargaşa çıkmış, seçimler 26 Şubat'ta bitmiştir (Cumhuriyet, 25 Şubat 1947).

Aydın vilayeti Germencik ilçesine bağlı köylerde de seçimlerin idarenin zorlamaları altında devam ettiği iddiaları yine Aydın Valisi tarafından ciddiye alınmamıştır. Boğazlayan'da da şikayetlerin vilayet tarafından dinlenmemesi ve köylülerin istemediği adayların zorla muhtar seçtirilmesi köylüler arasında infiale yol açmıştır (Vatan, 27 Şubat 1947).

Afyon'a bağlı Dinar ilçesi ve Balıkesir'de de muhtar seçiminin kötü şartlar altında yapıldığı, bir çok vatandaşın tevkif edilerek karakola sevk edildiği de Demokrat Parti merkezlerine gelen şikayetler arasındadır. Diğer taraftan Aydın'daki muhtar seçiminin de idarenin tehdit ve zorlamaları altında yapıldığı ve köylülerin hürriyetlerinin tehdit edildiği iddia edilmiştir. DP Aydın İl İdare Kurulu Başkanı Ethem Menderes, Başbakan Recep Peker'e bu sebeple aşağıdaki telgrafi göndermiştir:

“Bugün köylerde Germencik Bucağı karakoluna getirilen 10 kadar Demokrat tevkif edilmiştir. Germencik, İncirliova ve Dalama bucak Müdürleri jandarmalarla köylere gidip tazyik ve tehdide devam ediyorlar. Köylünün hürriyetini tehdit ve zor kullanmak suretiyle seçim yaptırıyorlar. Köy derneklerinin kanun, hak ve yetkileri tanınmamaktadır. Seçilen muhtarlar demokrat partiden istifa ettirilmekte, bu mümkün olmasa seçimi bozma çareleri aranmaktadır. Bir kısım memurlar, parti propagandasında kullanılmaktadır. Hadiseler teşvik edilmektedir. İdare amirlerinin müsamaha ve himayesine güvenilmekte olduğu görülüyor. Bu, kanuna aykırı hareketler hükümet

mefhumu hakkında halk üzerinde kötü tesirler uyandırmaktadır. Köylülerin bu acılardan kurtarılması hükümet için vazife olmaktan çıkmış borç mahiyetini almıştır. Mesuller hakkında amme vicdanı hususunda kanuni muamele yapılarak halka adaletin temelini göstermenin ve iç rahatlığı vermenin zamanı olduğu kanaatindeyiz. Saygılar.” (Cumhuriyet, 27 Şubat 1947; Vatan, 27 Şubat 1947).

Balıkesir merkez köylerindeki muhtar seçimlerinde meydana gelen usulsüzlük ve idare tarafından zorlama yapıldığı iddialarında bulunan yüzlerce köylünün Balıkesir Demokrat Parti Merkezi’nden Cumhurbaşkanı’na ve İçişleri Bakanı’na topluca çektikleri telgraf şu şekildedir:

“Köylerimizde yapılmakta olan seçime köy kanuna aykırı olarak vilayetçe gönderilen memurlar vaziyet etmişlerdir. Sözde müşahid olarak gelen memurlar ve jandarmaların mühim bir kısmı seçime müdahale ederek, bir tek rey bile olsa Halk Partisi adaylarının seçimi kazanacağını bildirmektedirler. Karakaya, Şamlı, Ertuğrul, Toydelen, İçpınar köylerinde ve emsali yerlerde halk partisi adayları tek rey veya reylerin beşte birini kazandıkları halde muhtar olarak ilan edilmektedir. Seçimi kazanan demokrat muhtarların vazifeleri tasdik edilmeyeceği memurlarca ilan edilmektedir. Hatta bağımsız ve Demokrat Parti’den kazananların Halk Partisine yazılmak için manevi tazyik altına sokulduğu görülmektedir. Köylerde yapılan seçimlerde tasnif, kanununa aykırı olarak köy derneğinin dışında gizli yapılmaktadır. Bütün şikâyetler seçime memur kimseler tarafından nazara alınmamıştır.

Usulsüz ve kanunsuz seçilmiş muhtarların vazifeleri tasdik edilmekte olduğu açıkça görülmektedir. Haklarımızı ve kanunun hükümlerini korumakla vazifeli kimselerin bu hareketlerini sizlerin de tasvip etmeyeceğinize, vatandaş olmanın birinci şartı olan köy seçimi haklarımızın ayaklar altına alınmasına en büyük icra ve devlet başkanı olmak sıfatıyla gönlünüzün ve hakkaniyet hislerinizin rıza göstermeyeceğine emin olarak yolsuzlukların önlenmesi için icap eden emirleri vermenizi derin saygımızla dileriz.” (Cumhuriyet, 27 Şubat 1947; Vatan, 27 Şubat 1947).

Yukarıdaki telgrafta da belirtilen, kazanan adayların zorla demokrat partiden istifa ettirilerek CHP’ye katılmaları yönündeki endişeler İzmir’e bağlı Karşıyaka ilçesinin Örnekköy’ünde de kendini göstermiştir. Bu köyde demokrat parti adayı seçimi açık ara kazanmış ama seçimden hemen sonra CHP’ye “geçmiş”tir. (Cumhuriyet 27, Şubat 1947)

Aydın’ın Ortaklar Köyü’nde yapılan seçimlerin de tamamen kanunsuz şekilde gerçekleştiği iddia edilmektedir. Yine Germencik ilçesine bağlı Hızırbeyli köyünde ilk yapılan muhtar seçimleri feshedilmiş ve yeniden seçim yapılmıştır. Halkın çoğunluğunun oy kullanmadığı bu ikinci seçimin yasal olmadığı iddia edilmiştir. Bu konuda tutulan zabıt Aydın valiliğine gönderilmiştir (Cumhuriyet, 20 Şubat 1947).

Balıkesir’e bağlı Balya ilçesinin Işıklar ve Narlı köylerinde muhtar seçimlerinde sandıkların köy odalarına konulduğu ve başlarına ikişer jandarma dikildiği, köylülerin içeriye birer birer alınmak suretiyle seçim yapıldığı bildirilmektedir. Demokrat Parti temsilcilerinin iddialarına göre Işıklar Köyü’nde 145 oydan 92’si Demokrat Partiye, geri

kalanı CHP'ye, Narlıköy'de 118 oy Demokrat Partiye, 78 oy CHP'ye verilmiştir. Fakat tasnif esnasında sandığın başında köy derneğinden kimse bulundurulmamış, oy sayımının neticesi başka türlü çıkmış ve her iki köyde seçimi CHP adaylarının kazandığı bildirilmiştir. İki köyde de çoğunluğu oluşturan Demokrat Partililer bu sonuç üzerine bir mazbata imzalayarak kaymakamlığa müracaat etmişlerdir. Kanuna göre seçimin ancak köylünün dernek halinde toplanmasıyla gerçekleşebileceği halde halkın seçimin yapıldığı odaya teker teker alınması ve tasnif esnasında kimsenin bulundurulmamış olması seçimin tarafsız yapılamadığını gösteren bir delil olarak ileri sürülmüştür (Cumhuriyet, 20 Şubat 1947).

İzmir Cumaovası Demokrat Parti bucak başkanının şikayet ettiğine göre, Merkez Köy ihtiyar heyeti, muhtar seçiminin 22 Şubat'ta tellal vasıtasıyla ilan etmiş, fakat Bucak müdürü CHP başkanıyla görüştüktan sonra seçimin 20 Şubat'ta yapılmasını emretmiştir. Bucak müdürünün seçim için İzmir'den jandarma istediğini ifade ettiği de bildirilmiş ve bu türden hareketlerin kanun dışı olduğu iddia edilmiştir (Cumhuriyet, 20 Şubat 1947).

Demokrat Parti İl İdare Kurulu Başkanı Dr. Ethem Hayri Üstündağ, İzmir Valisine yazdığı mektupta devlet memurlarının vilayetin emriyle Mordoğan Köyü'nde yapılan seçimlerde halka zorlamalarda bulunduğunu, köylülerin bu zorlamalara karşı koymak istediklerinde ise kolluk güçlerinin aralarında kadınların da bulunduğu bir grubu darp ettiğini iddia ederek kaymakamlığın ve valiliğin durum hakkında izahat vermekle yükümlü olduğunu ifade etmiştir. İstenen izahat üstüne valiliğin yapmış olduğu açıklamada kadınların tüfek dipçigi ile değil, aksine merdivenden düşerek yaralandıklarını bildirilmiştir (Vatan, 4 Mart 1947).

Konya'nın Ereğli ilçesine bağlı köylerden gelen şikayetler de yukarıdakilere benzer özellikler ihtiva etmektedir. Ereğli Demokrat Parti temsilcilerinin iddialarına göre muhtelif köylerdeki halk kolluk güçlerinin hakaret ve zorlamalarına maruz kalmış ve seçimler kanuni sürece tabi tutulmadan bucak müdürlükleri tarafından iptal edilmiş, yeniden seçimler yapılmış, sandıklardaki oylar da değiştirilmiştir. Demokrat Partili yetkililer olayla ilgili belgelerin ellerinde olduğunu ileri sürmüşlerdir (Cumhuriyet, 4 Mart 1947).

Gümüşhane'de ise DP'ye kayıtlı muhtarların mazbatalarının kaymakamlıklar tarafından hiçbir kanuni sebep göstermeden kabul edilmemekte ısrar edildiği ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 4 Mart 1947).

Afyon'a bağlı Dinar İlçesi'nin köylerinden gelen haberlerde de muhtar seçimleri kolluk güçlerinin baskısıyla kanunsuz yaptırıldığı iddia edilmiştir. Dinar ilçesine bağlı Yaşmakçı Bucağında seçimlerde herhangi bir olay yaşanmadığı halde sözde bir tutanakla on iki kişi ellerine kelepçe vurularak göz altına alınmıştır. Yine Daskırı Bucağı'nda düğün toplantısı bahane edilerek Demokrat Partili olduğu ileri sürülen 315 kişi "karakoldan karakola dolaştırılmış ve zincirlerle bağlı olarak bir köye getirilip bırakılmıştır" iddiaları valilik makamı tarafından ciddiye alınmamıştır. Kayalar Köyü'nde de seçimlerin "*kolluk kuvvetlerinin tazyiki altında geçtiği ve mukavemet gösteren köylülerden iki kişinin kolluk kuvvetleri tarafından vurularak birinin öldürüldüğü diğerinin ise ağır yaralandığı*" bildirilmiştir (Cumhuriyet 4, Mart 1947).

İzmir Demokrat Parti İl İdare Kurulu Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ da İzmir valiliğine bir yazı göndermiştir. Bu yazıda müessif yaralama hadiseleri meydana gelen Karaburun'un Mordoğan Köyü'ndeki muhtar seçiminden bahsedilerek bu köyde

dört defa seçim yapıldığı, ikinci seçimin kanuna uygun olduğu, üçüncü ve dördüncü seçimin kanunsuz yapıldığı bildirilmiş, son seçime bucak müdürü ile ilçe jandarma komutanının vilayet makamından aldıkları emir gereğince seçimin köy odası içinde ve gizli oyla yapıldığı, sandığın dışarıya çıkarılamayacağını bildirmeleri üzerine, halkın buna razı olmadığı ve sandığı meydana çıkartmak için odaya girme teşebbüsünde buldukları belirtilmiştir. Olaylara ilişkin detaylar Cumhuriyet ve Vatan Gazetelerine şöyle yansımış:

“Bu sırada Jandarma komutanı, hazır bulunan seçim jandarma erine ve ayrıca getirtmiş olduğu gümrük muhafaza erlerine ‘sümgü tak ve vur!’ emrini vermiştir. Jandarma erlerinden biri silahını yukarıya kaldırmak suretiyle bu emri yerine getirmemiş, diğerleri odaya girmek isteyen halka karşı sümgü ve dipçiklerini kullanarak Emine Bayburt adlı vatandaşı dizinden, Ayşe Karaman adlı vatandaşı başından, Hasan Sarıca’yı köprücük ve kürek kemiklerinden, Mediha Aşık adlı vatandaşı bir kaburga kemiğini kırarak göğsünden, Mehmet Şengüder’i alnından yaralamışlardır.” (Cumhuriyet, 4 Mart 1947; Vatan, 1 Mart 1947).

Düzce ilçesine Bağlı Üskübü Köyün’de dönemin Vatan Gazetesi muhabiri Mehmet Ali Yalçın’ın köylülerle yaptığı röportajdan edindiğimiz bilgilere göre köydeki muhtar seçimi idari amirlerin gözetimi altında yapılmış ve Arslan Batı adlı kişi muhtar ilan edilmiştir. Arslan Batı kanuni yollarla yapılmayan bir seçim sonunda muhtar ilan edilmiş, 800’e yakın seçmeni bulunan köyde sadece 300’e yakın oy kullanmış fakat sandıktan 443 oy çıkmıştır. Köylüler 500 küsür seçmenin imzasını taşıyan bir tutanak

hazırlayarak kaymakamlığa, vilayete ve İçişleri Bakanlığı'na “*bu muhtara biz reyimizi vermedik*” diye başvuruda bulunmuşlardır (Vatan, 1 Mart 1947).

Köprübaşı Ömer Efendi Köyü'nde ise eski muhtar seçimi kaybettiğini anlayınca tutanakları imzalamadan, tutanakları ve mührü de yanına alarak Düzce'ye gelmiş ve durumu kaymakama iletmiştir. Bunun üzerine kaymakam seçimin tekrar edilmesini istemiş fakat jandarma komutanı seçimin kanuni şekilde yapıldığını ileri sürerek muvafakat etmemiştir (Vatan, 1 Mart 1947).

3.3. ARSLANKÖY'ÜN DİĞERLERİNDEN FARKI

Yukarıda önemine vurgu yaptığımız ve “Kırk Altı Hadisesi” olarak bilinen Arslanköy'deki muhtarlık seçimleri ve sonrasında gelişen olayları hikayesiyle birlikte kısaca anlatmakta yarar vardır.

Olay aktarılırken Arslanköy ziyaret edilip dönemi yaşamış, olaylara tanıklık etmiş kişilerle yapılan görüşmeler dikkate alınmıştır. Bunun yanında daha önceki yıllarda olaya tanıklık etmiş kişilerle yapılmış röportajlar da referans alınmıştır. Ayrıca o tarihlerde bölgesel ve ulusal yayın yapan gazetelerden de yararlanılmıştır.

O yıllarda Türkiye'nin büyük kısmının kırsal alanda yaşadığı ve muhtarların köylerde şimdiki durumla kıyaslandığında oldukça fazla yetkilere sahip olduğu göz önünde bulundurulursa, bir muhtar seçmenin/ seçmemenin köylüler açısından ne kadar önemli olduğunu anlamak daha kolay olacaktır. Şubat 1947'de tüm Türkiye'de olduğu gibi Arslanköy'de de köylüler yeni muhtarlarını seçmek için sandık başına gitmiştir. Seçimlerde ortaya koydukları özgür iradelerinin sonucu görmeyi beklerken, kendilerini hiç akıllarına gelmeyecek olayların içerisinde bulmuşlardır . Sekiz yıllık muhtarlık

döneminden sonra halk tarafından artık başka bir adayla değiştirilmesi düşünülen eski muhtar, muhtarlığını sürdürmek adına kendince “bir dizi tedbir almış” ve seçimlerin sonucunu seçmenlerin özgür iradelerinin belirleyebileceğini göz ardı ederek, özgür/serbest seçimlerin ruhuna yakışmayacak, hukukilikten uzak/ yasal olmayan yöntemlere başvurmuştur.

Tek parti döneminde yukardan aşağı doğru cereyan eden ve halkın isteklerine rağmen tek parti iktidarının devamlı olarak yönetimde belirleyici olmak istemesi kendini Arslanköy’de uygulamalı olarak göstermiştir. Böyle bir iktidar görünümü içerisinde yukardan gelen dayatmalara karşı koymak oldukça güçtür. Keza iktidar olan partinin ülkenin kurucu partisi olma vasfını da sürdürdüğü bir süreçte muhalefet olarak var olmak ve iktidara gelmeyi düşünmek son derece güçtür. Yılların getirmiş olduğu alışkanlıkların bir sonucu olarak, halk son sözü kendilerine rağmen tek parti iktidarının söylemesini kabullenmiş görünmektedir. 1947 Şubat’ında yaklaşık 40.000 köyde yapılan seçimlerde halkın büyük bir kısmı sandığa attığı oyun geri çıkmadığını gördüğünde yine eski alışkanlıklarıyla hareket etmiş ve genel anlamda sessizce çıkan sonuçları kabul etmiştir. O zamanki seçim kanununun bir gereği olarak oyların açık atılıp gizli sayılması da adil seçimlerin yapılabilmesinin ve seçim sonuçlarına itirazın sınırlarını oldukça daraltmıştır. Arslanköy’de ise durum daha farklı cereyan etmiştir. Diğer örneklerinde olduğu gibi köylü yine oylarını kullanmıştır, ama devam eden süreçte, yani seçimin sonucunun kendi iradelerini yansıtıp yansıtmadığı ve bunun kontrolü sürecinde çoğunluktan farklı davranmış ve oylarına “sahip çıkmak” istemişlerdir.

3.3.1 Arslanköy Olayları Nasıl gerçekleşti?

26 Şubat 1947 tarihinde ülke genelinde tüm köylerde muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri yapılmıştır. Bu köylerden biri de Arslanköy'dür. Köy yönetimi seçimlerinde parti unsuru, ilk kez 1947 yılında devreye girmiştir. Dört yılda bir yapılmakta olan köy muhtar ve ihtiyar meclisi seçimi, Köy Yasası'na göre, çok ufak ve yakın köyler birleşerek bir tek muhtar seçtikleri için yaklaşık 40.000 köyün muhtar seçiminde 34.055 muhtar seçilmiştir (Ulus Gazetesi, 2.4.1947). Seçimleri 32.298 köyde CHP, 1289 köyde DP, 1 köyde İşçi ve Çiftçi Partisi, 467 köyde de Bağımsızlar kazanmıştır. Ülkenin bir çok yerinde halkta seçim sonuçlarının hileli olduğu yönünde güçlü bir kanaat oluşmuş olmasına rağmen birkaç köy haricinde sonuçlara kayda değer bir itiraz görülmemiştir. Seçim sonuçlarının kendi iradelerini yansıtmadığını gören birkaç köy halkı da sadece itiraz etmekle kalabilmiş, iradelerinin sandığa yansımını sağlayamamışlardır.

Arslanköy bu itirazlar içerisinde en şiddetli olanı ve en çok yankı uyandıranıdır. Daha önceleri halkının Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri kahramanlık sebebiyle ismi değiştirilen "Arslanların Köyü" anlamına gelen "Arslanköy", bu olayla birlikte kimilerine göre "isyancıların köyü", kimilerine göreyse "demokrasiye geçisin kilometre taşlarından biri" olarak anılacaktır. Küçük bir köyde yaşanan "büyük olaylar" sonraki gelişmelere etki yapacak ve "kırk altı hadisesi" basit bir adli vaka olmaktan öte anlamlar taşıyacaktır.

Bu bilgiler ışığında Arslanköy olayına daha yakından bakabiliriz. Arslanköy'de on iki yıl boyunca muhtarlık yapmış olan Tahir Şahin'den köylü memnun değildir. Köyde yaptığımız mülakatlar ve Recep Bilginer'in konuyla ilgili bir kitabından edindiğimiz bilgilere göre Tahir Şahin muhtarlık dönemi boyunca kendisine yakın olanları her zaman korumuş kollamış, bunun dışında kalan köylüye ise adaletle

yaklaşmamıştır. Böyle bir ortamda yeni seçim döneminin bir an önce gelmesini bekleyen Arslanköylüler için 26 Şubat 1947 adeta kurtuluşun günüdür. Zamanın şartları ve muhtarların o zamanki yetkileri göz alındığında muhtarın değişmesinin köylü üzerinde yapacağı etki çok daha iyi anlaşılacaktır. Zira muhtarlar yetkileri kanunda belirtildiği şekilde köylüleri köyün işlerinde çalıştırabilmekte ve sınırlı da olsa köylülerden vergi toplayabilmektedir. Yine köylülerle yapılan mülakatlardan edindiklerimize göre; muhtar vergi toplarken de köylüyü bir işte çalıştırırken de kendisine ve daha sonraları da partisine yakınlığı/uzaklığı hep göz önünde bulundurarak hareket etmiştir.

Arslanköy'de 26 Şubat 1947 günü başlaması gereken muhtarlık seçimi önce köylülerin sandığın durumuna itiraz etmeleri sonucu bir gün gecikmeli başlamış, daha sonra ise çıkan olaylar yüzünden birkaç gün seçim yapılamamıştır. Seçim sürecinin başlamasının gecikmesine sebep olan bu ilk olaydaki itirazın sebebi, bir grup köylünün içine oy atılacak sandığın bir kısmının kırık olduğunu fark etmeleridir. Köylülerden bir kısmı böyle bir sandığa oy atmalarının mümkün olmayacağını söylemişlerdir. Bunun üzerine köydeki bulunan karakolun komutanı seçimin sadece bu sandıkta yapılacağını, aksi takdirde seçimin yapılmayacağını söylemiştir. Köylü de bu şartlarda zaten seçimlere katılmayacaklarını söylemiştir. Bu durum o zamanlar Arslanköy'ün bağlı olduğu nahiyenin müdürü olan Hami Levent'e iletilmiştir. Seçim sürecinin devam etmesini sağlamak üzere bir gün sonra köye gelen nahiye müdürü gözetiminde oy verme işlemi başlamıştır. Seçimlerde oy kullanma işlemi bittikten sonra oyların sayım işlemine geçilmiştir. Sayım işlemi bittikten sonra ortaya çıkan tablo şu şekildedir: Demokrat Parti'nin adayı olan Harun Yedigöz 565, o ana kadar on iki yıl boyunca muhtarlık yapmış olan ve yine bu seçime CHP'nin adayı olarak seçime katılan Tahir

Şahin 53 ve diğer CHP’li aday olan Hasan Dönertaş ise 153 oy almıştır. Oylar sayıldıktan sonra yapılacak olan tasnif işlemi ise bir türlü başlayamamıştır. O zaman yürürlükte olan köy kanununa göre tasnif işlemi sırasında görevde olan muhtar ve altı azanın bu işlem esnasında hazır bulunması gerekmektedir. Ancak tasnif işlemi başlamadan kısa bir süre önce kaybettiğini gören eski muhtar ve üç azası köyü terk etmiştir. Uzun aramalar sonunda muhtar ve azaları bulunamamıştır. Bu durumda, nahiye müdürü tasnif işleminin yapılamayacağını ifade etmiştir.

Köylüler, muhtar tekrar köye dönene kadar sandığın karakolda saklanması önerisini ise kati surette kabul etmeyeceklerini, aksi takdirde oyların değiştirilebileceğini, gerekirse sabaha kadar sandığın başında bekleyeceklerini ve sandığı tasnif işlemi bitene kadar da kimseye vermeyeceklerini söylemişlerdir. Sabaha kadar ateşler yakarak sandığın başında bekleyen köylüler, sabah olunca karakol komutanı ve nahiye müdürünün sandığı yediemin olarak ilkokulun müdürü ve ihtiyar heyetinin doğal üyesi olan başöğretmen Mustafa Kubilay’a vermeyi teklif ederler.

Sonuç olarak sandık, nahiye müdürü tarafından mühürlenmiş ve tutulan zabtın bir nüshası Demokrat Parti temsilcisine, bir nüshası da Cumhuriyet Halk Partisi temsilcisine verildikten sonra sandık eski muhtar ve azalar gelene kadar Mustafa Kubilay’ın evinde korunmak üzere kendisine teslim edilmiştir. Seçimi kaybeden muhtar köyden ayrıldıktan sonra derhal Mersin’e gitmiş ve Vali Tefik Sırrı Gür’e⁹ seçim sonuçlarını iletmiş, sonucun kendisi ve CHP adına “yıkıcı” olduğunu ve yeniden seçim yapılması isteğini valiye iletmiştir. İşte bu şikayetle, Arslanköy’ün adı artık “*kırk altı hadisesi*” ile onlarca yıl anılmıştır.

⁹ Türkiye’de Tek parti döneminde valilerin aynı zamanda CHP il başkanlığı görevini yürütüyor olması Arslanköy seçimlerinin sonuçlarına yapılacak bir itirazın tarafsız bir kuruma iletilebilmesinin mümkün olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Şikayet üzerine vali, bir yüzbaşı ve birkaç askeri, seçimlerin yenilmesi isteğiyle köye göndermiştir. Hüseyin Arslanköylü'nün Tahir Bozkurt ile yapmış olduğu söyleşiden öğrendiğimize göre (Arslanköylü, 1988:11) oyların sayım işlemlerini bitirdikten sonra sandığı köy ihtiyar meclisinin de doğal üyesi olan ilkokul müdürü Mustafa Kubilay'a tuttıkları bir zabıtla yediemin olarak teslim ettikten sonra köyden ayrılan Nahiye Müdürü ile yüzbaşı yolda karşılaşmışlardır. Yüzbaşı tasnif işlemlerinin bittiğini ve nahiye müdürünün geri döndüğünü görünce buna izin vermemiştir. Böyle bir seçimi kabul etmediklerini ve tekrar seçim yapacaklarını, bu sebeple nahiye müdürünün köye kendileriyle birlikte geri dönmek zorunda olduğunu söylemiştir. Nahiye Müdürü her ne kadar seçimin kanunun emrettiği şekilde nizami olarak yapıldığını belirtse de yüzbaşayı¹⁰ ikna edememiş ve köye geri dönmek zorunda kalmıştır. Köye geri gelindiğinde yüzbaşı, yeni bir seçim için hazırlıkları başlatmıştır.

Köylüler her ne kadar seçimlerin nizami olarak yapıldığını ve tercihlerinin ortada olduğunu söyleseler de fayda etmemiştir. Bunun üzerine sağlam bir sandıkta tekrar seçim yapmayı da kabul etmişlerdir. Yüzbaşının kendi elinde bulunan sandıkta seçim yapma ısrarı üzerine köylüler yalnızca sağlam ve kendi getirecekleri boş bir sandıkta seçime katılabileceklerini aksi takdirde ne eski sandığı vereceklerini ne de seçime katılacaklarını söylemişlerdir. Yüzbaşının köylünün oylarının hala içinde bulunduğu sandığı ısrarla istemesi üzerine sandığı sadece Cumhuriyet savcısına verebileceklerini, onun dışında kimseye sandığı vermeyeceklerini söyleyerek sandığı teslim etmeyi reddetmişlerdir. Bunun üzerine Yüzbaşı Mustafa Kubilay'ı çağırılmıştır. Mustafa Kubilay elinde seçim tutanağın olduğunu ve ancak bu tutanağı imzalayanların hep birlikte sandığı vermeyi kabul etmeleri durumunda sandığı verebileceğini ifade

¹⁰Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen daha sonra Arslanköylüler'in yargılanması aşamasında bir çok kez mahkemede ifade vermiştir.

etmiştir. Bunun üzerine köylüler başöğretmenin sandığı vermeyi kabul etmesine şiddetle karşı çıkmışlar ve gerekirse yüzbaşının sandığı zorla alması gerekebileceğini söylemişlerdir. Bu sırada sandığın zorla alınması ihtimaline karşı köyün kadınları sandığın bulunduğu evin önünde nöbet tutmaya başlamışlardır. Amaçları sandığın zorla evden çıkarılmasına engel olmaktır.

Tahir Bozkurt, bu işte kadınların görevli olmalarının sebebini ise, “*askerlerle karşı karşıya gelinmesi halinde kadınların daha uzlaşmacı davranabileceği fikri oluşması*” diye açıklamıştır. Kolluk güçleri sandığın muhafaza edildiği eve gelip her şeye rağmen sandığı almakta ısrar edince, evin önünde bekleyen kadınların yüzbaşından sandığı almaması için rica ettiklerini yine Hüseyin Arslanköylü’nün, Tahir Bozkurt ile yaptığı söyleşiden öğreniyoruz (Arslanköylü, 1998:12). Fakat tüm bu ricalara aldırış etmeyen yüzbaşı kapının önünden çekilmesi için köylülere tekrar uyarıda bulunmuştur. Uyarılara rağmen köylü kadınlar evin önünü terk etmemişlerdir. Bu arada yüzbaşının, onbaşıya kapıyı kırması için verdiği emir üzerine orada bulunan köylü kadınlardan biri onbaşının üzerine atlayıp onu yere düşürmüştür. Bunun üzerine yüzbaşı emrindeki bir manga askere süngülerini takıp ateş etmesi emrini vermiş ve işte bu dakikadan sonra olaylar büyümüş ve önlenemez bir hal almıştır. Bu sırada Osman Yavuz adında Demokrat Partili olduğu bilinen kişi köylü kadınlara “*Asker size hiçbir şey yapamaz. Ölürsük de sandığımızı ve namusumuzu koruyarak öleceğiz. Vurun.*” diyerek sandığı vermemek adına kadınları yönlendirmiştir. Askerler havaya ateş ederken köylü kadınlar askerlerin üzerlerine yürümüş ve askerler ile aralarında bir süre arbede yaşanmıştır. Jandarmalar ve yüzbaşı havaya ateş ederken bir çoğu kadın olan köylü de ellerindeki sopalarla ve taşlarla jandarmaya karşı koymuştur. Bu sırada köylü kadınların birinin yüzbaşını itmesi üzerine yüzbaşı yere düşmüş ve elindeki silah da kendisinden birkaç

metre uzağa fırlamıştır. Kadınların arasından sürünerek tekrar silahını alabilmiştir yüzbaşı. Bu arada köylülerden birinin attığı taşla Sıtkı Dağgeçen isimli yüzbaşı kafasından yaralanmıştır. Daha sonra edindiğimiz bilgiye göre Mersin’de ve Konya’da yargılanan köylüler arasında bu taşı atarak yüzbaşının yaralanmasına sebep olan kişi yoktur.

Köylünün karşı koyması üzerine yüzbaşı ve emrindeki bir manga asker oradan uzaklaşarak karakola gitmişlerdir. Bu sırada köyün bekçisi Mehmet Yıldırım köyde bir isyan hareketinin başladığını ve yedi kişinin köylülerin çıkardığı olaylarda öldüğünü ve bir çok kişinin de yaralandığını bildirmiştir ildeki yetkililere. Sandığı kısa süreliğine de olsa askerlere vermeyen köylüler o gece bir tutanak tutmuşlardır ve tuttıkları bu tutanağı sabahı beklemeden Mersin’e götürmek için yola koyulmuşlardır. Tutanağı Mersin’e ulaştırmakla görevli olan kişi, dönemin Demokrat Parti Mersin il Başkanı olan Hamdi Ongun’a durumu aktarmıştır. Hamdi Ongun ve parti yetkilileri kısa bir süre olayı değerlendirdikten sonra köye bir avukat, bir gazeteci ve bir Demokrat Parti Milletvekili göndermeye karar vermişler; fakat Mersin’den Arslanköy’e gidecek gazeteci bulunamamıştır. Milletvekili ise köye gitmekten vazgeçmiş ve nihayetinde Yakup Çukurova adında bir avukatla köyden tutanağı Mersin’e götüren Tahir Bozkurt köye geri dönmüşlerdir. Bu sırada olayların büyüdüğü haberini alan Vali Tevfik Sırrı Gür yüz seksen beş jandarma, bir üsteğmen ve iki yüzbaşını olayların bastırılması için köye göndermiştir. Köyün etrafı askerler tarafından çevrilmiş, halkın evlerinden dışarı çıkması ise yasaklanmıştır.

Avukat Yakup Çukurova ve Tahir Bozkurt köye gelir gelmez yüzbaşı tarafından ifade vermeleri için karakola çağırılmışlardır. Bu sırada bir onbaşı ve bir manga asker,

Mehmet Yıldırım adındaki köy bekçisinin yardımıyla olaylara karıştıkları iddia edilen kişileri evlerinden alınarak ifadeleri alınmak üzere karakola götürmüşlerdir. Olaylara karıştığı iddia edilen on iki kişi ifadeleri alındıktan sonra üç gün boyunca karakolda göz altında tutulmuşlardır. Üçüncü gün daha önce köylünün içerisine oy pusulalarını attığı sandık alınıp içi boşaltılmış, köy meydanına tekrar kurulmuş ve seçim süreci tekrar başlatılmıştır. Karakolda sorgusu devam eden on iki kişiden de tekrar oy kullanmaları istenmiştir. Buna karşılık göz altında bulunan ve elleri kelepçeli olan on iki kişi bu halde oy kullanamayacaklarını, kelepçelerin çıkarılmasını talep etmişler, buna karşılık yüzbaşı ya bu şekilde gidip oylarını kullanacaklarını ya da oy kullanmalarına müsaade edilmeyeceğini söylemiştir. Kelepçeleri çıkarılmayan köylülerden bir kısmı, ellerinde kelepçe olduğu halde oy kullanmak için sandık başına giderken, bir kısmı ise kelepçeli vaziyette oy kullanmayı reddetmişlerdir. Yeniden yapılan seçimde Tahir Şahin, Harun Yedigöz tekrar aday olmuşlar fakat bu iki ismin yanına son yapılan seçimde bir kişi daha eklenmiştir. Yeni aday olan kişi, kolluk güçlerinin üç gün boyunca iaşesini dağıtan ve bu sırada askeri birliğin komutanları ile sıcak ilişkiler kuran Ahmet Doğan'dır. Köyün varlıklı çiftçilerinden olan Ahmet Doğan, askerlerle yakından ilgilenmiştir. Bunun sonucunda muhtarlığa adaylığını koymuş ve asker tarafından da desteklenmiştir. İşte bu sebeple, seçilemeyerek vilayetten yardım isteyen Tahir Şahin de köylünün dörtte üçünün oy verdiği Harun Yedigöz de muhtarlık seçimlerini kazanamamıştır.

Seçim sandığının başında oyların sayılması sırasında yüzbaşı ve emrindeki askerler sandıktan çıkan pusulaların kime ait olduğunu halka göstermeden ilan etmiş ve hemen yanındaki boş sandığa oy pusulasını geri atmıştır. Tasnif sonuçlanmış ve seçimi "hemen hemen bütün köylünün oyuyla" Ahmet Doğan kazanmıştır. Kendisine bir oy bile çıkmayan Tahir Şahin ise fıkralara konu olabilecek şekilde çevresinin,

akrabalarının bir yana kendi oyunun nereye gittiğini yüzbaşıya sorduğunda ise aldığı cevap oldukça sert olmuştur. Hür bir şekilde yapılması beklenen bir seçime bilerek müdahale edilmesine kapıları aralayan Tahir Şahin ise işte bu noktada yine demokratik kurallara sığınma ihtiyacı hissetmiştir. Köylünün gözü önünde yapılan tasnif işleminde bütün köylü görmüştür ki sandıktan kimin adının yazılı olduğu pusula çıkarsa çıksın yüzbaşı, Ahmet Doğan olarak ilan etmiştir. Olayların çıkmasına sebep olan eski muhtar Tahir Şahin de istediğini elde edememiş, halkın büyük bir çoğunluğunun oyları ile seçilen Harun Yedigöz de muhtar olamamıştır.

Düşündürücü olan noktalardan biri Ahmet Doğan'ın birden bire kimsenin aklında yokken muhtar seçilmesinin arkasında yatan menfaat ilişkisine dayalı basit kurguya karşın askerlerin baskısı altında duruma köylülerin ses çıkartamamıştır. Üç gün boyunca köyde kalan askerlerin iâşesini dağıtmak karşılığında muhtar seçildiği iddia edilen Ahmet Doğan¹¹ öyle sanılıyor ki normal şartlar altında on beş- yirmi oy almıştır. Seçim süreci bittikten sonra sıra köyde olaylara karışanları vilayete götürüp sorgularına devam etmeye ve gerekirse mahkemeye çıkarmaya gelmiştir. Birçok kişi köy karakolunda sorgulanmış, Yüzbaşı Sıtkı Dağgeçen daha önce olaylar sırasında yün eğiren Naime Özgür isimli kadının elindeki ipi boynuna geçireceğini zannetmesi üzerine ürkmüştür. İşte kendisini öldürmeye teşebbüs ettiğini iddia ettiği bu kadın da sorguya alınmış ve olaylarla uzaktan yakından ilgili olmamasına rağmen Naime Özgür sorgu sırasında çok korkmuş ve daha sonra doktor raporuyla da sabit olduğu üzere çok korktuğu için safra kesesindeki öd suyunun vücuduna yayılması yüzünden zehirlenerek ölmüştür. Daha önce köyde ifadeleri alınan ve üç gün boyunca göz altında tutulan on iki kişi ve olaylarda sadece kanunun kendisine verdiği yetkiyi kullanan ve nahiye

¹¹Ahmet Doğan seçimlerden kısa bir süre sonra Demokrat Parti'ye geçmiştir.

müdürünün emriyle hareket eden başöğretmen Mustafa Kubilay da elleri kelepçeli bir şekilde, askerler tarafından Mersin'e götürülmüştür. Tutuklanan 47 kişinin 20'si kadındır.

Tutuklu köylülerin il merkezine götürülmesi için gece vakti yaya olarak askerlerin bir zaferi kutlarcasına marş söylemesiyle başlayan yolculuk, askerlerin köylülerin sırtında bir ırmağı geçmesiyle devam eder. Ayrıca köyde yapmış olduğumuz mülakatlar sonucunda yürümekte zorlananların/ zorluk çıkartanların asker tarafından kar üstünde yalınayak yürümeye zorlandığını öğreniyoruz. Yolculuğa kamyonlarla devam ettirilen köylüler, Mersin'de nöbetçi mahkemenin karşısına çıkarılır. Tahkikat aşaması yaklaşık altı ay sürer ve bu süre içerisinde köylülerin tutukluluk halleri devam eder. Daha sonra Mersin Savcılığı tarafından, Yargıtay'ın kararıyla davanın Konya ağır ceza mahkemesine sevk edilmesine karar verilmiştir. Köylüler Eylül ayında Konya'ya gönderilmişler ve dava Ekim ayının başında başlamıştır. Yapılan tahkikat sonucunda tutuklu ya da tutuksuz, olaylara karıştığı iddia edilen köylü sayısı 91'e ulaşır. Tutukluların tümü hakkında savcılık tarafından "devlet kuvvetlerini vazifeden menetmek, vazifedar memurlara vazifeleri sırasında müessir fiil ika etmek, ve kısmen de devletin silahlı kuvvetlerine isyan etmek" suçundan Türk Ceza Kanununun 258, 271 ve 149'uncu maddelerinin tatbiki istenmiştir.

Soruşturma neticesinde tutukluların devletin görevlilerine mukavemet suçundan değil TCK'nın ilgili maddesi gereğince "devlete isyan" suçundan yargılanmaları gerektiğini söyleyen savcı Şinasi Devrim tutuklu köylülerin idamla yargılanmasını ister. Sorgu hakimi savcının talebini kabul eder. Ancak sorgu hakiminin kararının ceza hakimi tarafından onaylanması gerekmektedir. Ceza hakimi bu kararı onaylamak istememiştir.

Bunu üzerine araya giren ceza işleri müdürü kararı imzalamasını istemiştir. Hakim de “bila zaruret tasdik kılındı” ibaresi düşerek kararı onaylamıştır.

3.3.2 Mahkeme Süreci

Konya’da elli gün boyunca cezaevinde tutulan köylüler bu süre sonunda mahkemeye çıkartılmışlardır. Olayları Demokrat Parti teşkilatları ve basın aracılığıyla başından beri takip eden onlarca avukat Arslanköylüleri savunmak için Türkiye’nin dört bir yanından Konya’ya gitmişlerdir. Davaya 8 Ekim sabah saat 9’da, Savcı Nusret Tunçer, Mahkeme Başkanı Semşettin Kıcıman ve diğer hakimler İsmet Tüzel ve Nuri Ocakoğlu’nun yerlerini almasıyla başlanmıştır. Mahkeme salonunun önünde bekleyen yüzlerce dinleyicinin çıkarmış olduğu gürültü sebebiyle mahkeme başkanı kolluk güçlerinden intizamın sağlanmasını istemiştir. İntizam sağlandıktan sonra mahkeme başkanı sanıkların kimliklerinin tespitini istemiştir. Sanıklara tek tek kimlikleri sorulduktan sonra davaya devam edilmiştir. Daha sonra savcı seksen beş sayfalık iddianamenin tamamının okunmasına gerek olmadığını ve mahkeme heyetinden iddianamenin sadece hükmü içeren son sayfasının okunmasının kafi geleceğini talep etmiş ve mahkeme heyeti de bu isteği kabul etmiştir. Bunun üzerine zabıt katibi iddianamenin son sayfasını okur. İddianamede Arslanköylülerin kolluk güçlerine taş ve sopayla karşı konulduğu ifade edildikten sonra haklarında Türk Ceza Kanununun 499.maddesinin tatbiki istenir. Bu sırada sanık avukatlarından biri mahkeme heyetine iddianamenin tamamının okunması yönündeki talebini iletir. Mahkeme heyeti iddianamenin tamamının okunmasını kabul eder. İddianamenin okunma işlemi yaklaşık 15.30’da bitmiştir. İddianamenin okunma işlemi sona erdikten sonra hakim sanıkları tek tek sorgulanmaya başlamıştır. İlk olarak sorgulanan da köyün başöğretmeni Mustafa

Kubilay olmuştur. Vatan gazetesinin o günkü sayısından edinilen mahkeme kayıtlarının bir bölümü aynen aşağıya aktarılmıştır: (Vatan, 5 Ekim 1947)

Hakim Şemsettin Kıcıman: Siz ve arkadaşlarınız müştereken devlet kuvvetlerine aleyhine harekete geçip isyan etmişsiniz. Bu iddiaya karşı ne diyorsun, olay nasıl oldu anlat.

Mustafa Kubilay: Her şeyden önce şunu söylemek lazımdır ki, sorgu hakimi bi taraf değildir. Ben seçimle alakadar olmadım. Bu hususta kati bir malumatım da yoktur. O gün Hasan Koç vasıtasıyla nahiye müdürü beni odasına çağırttı, dersim vardı gidemedim. Birkaç defa daha çağırttı, bizzarure gittim. Bana ‘seçim yapılmış, sandık tasnif edilecektir. Sen de bulun’ dedi. Sandık açıldı, üç katibin nezaretinde oylar tasnif edildi. Bunları kontrol ediyorduk. Aza seçimine ait pusulaları ben de gözden geçiriyordum. Bu işler bittikten sonra zabıt tutulacaktı. Fakat ben usul bilmediğim için seçim neticesinin ne suretle tespit edileceğini bilmediğimi bucak müdürüne söyledim. Bucak müdürünün çizdiği örneğe göre kaydetmeye başladık. 586 reyle köy muhtarlığını Demokrat Parti’den Harun Yedigöz’ün kazandığı tespit edildi ve böylece mazbata tanzim oldundu. Bu mazbatayı hep birlikte imzaladık. Aradan iki gün geçti, 26 Şubat’ta ilköğretim müfettişinin köye geldiğini öğrendim. Okula beraber gittik. Bu sırada köy bekçisi vasıtasıyla beni karakola çağırdılar. Orada muhasebe-i hususiye müdürünü gördüm. dışarıda bir takım sesler vardı. Tellallar yeni seçim yapılacağını haykırıyorlardı. Halbuki evvelce yapılan seçime ait rey pusulalarının içinde bulunduğu sandık yediemin sıfatıyla benim evimde bulunmaktaydı. Sandığı istediler. Ben içinde reyler var dedim. Fakat onlar almakta ısrar ettiler. Böylece eve geldik. Halk benim evimin önünde toplanmıştı. Jandarma yüzbaşı da oradaydı. Bu vaziyet karşısında

baktım ki olacak gibi değil onlara şunu söyledim: Ben size tek başıma sandığı veremem. Azalar gelsin, onların huzurunda vereyim. Yüzbaşı, başçavuş ve birkaç jandarma sandığı getirmem için ısrarda bulundular. Oradaki kadınlardan Ayşe Çelik yüzbaşıya yalvarıyor ve şöyle diyordu: Biz seçimi yaptık yüzbaşım. Sevdiğimiz adamı muhtar seçtik. Bu işler bozulmasın. Sekiz senedir köyün başına bela olan muhtar yeniden seçilmesin. Bize acıyınız. Fakat yüzbaşı hiç bir şey dinlemiyor ve benim elimden sandığın alınmasını istiyordu. Ne oldu, nasıl oldu pek farkında değilim, bir anda yüzbaşının tabancasını çektiğini ve bu arada jandarmalara ‘sümgü tak, ateş’ emrini verdiğini gördüm. Jandarmalar hücum ettiler. Silahlar patladı ortalık karıştı, Ben de kaçtım. Mektebe girdim. Bildiklerim bundan ibaret.”

Mahkeme başkanı başöğretmene sordu: “Sana müşevvik diyorlar. Kimseyi dövdün mü, halkta tabanca, bomba, dinamit gibi şeyler var mıydı?”

Başöğretmen mahkeme başkanın sorusunu şu şekilde cevapladı: “Bu köyde herkes işiyle gücüyle meşgul olur. Av meraklılarından başkasının evinde silah bulunmaz. Bu köy düşman işgalinde düşman sürülerini taşla, sopayla kovalamıştır. Başımıza gelenlerin tek sebebi eski muhtar Tahir Şahin’in muhtarlık ihtirasıydı.”

Başöğretmeden sonra sırasıyla diğer zanlıların sorguları yapıldı. İfadeleri alınan sanıkların hemen hemen hepsi başöğretmenin ifadesine benzer şekilde ifade verdi. Bazıları da olaylara sonradan şahit olduklarını, bazıları ise sırf Halk Partili olan eski muhtarla aralarındaki ihtilaftan dolayı başımıza bu hadisenin geldiğini söylediler.

İfadesi alınanlardan Muhittin Yıldırım’a başkan: “Bu işi senin hazırladığını ve başında senin bulunduğunu söylüyorlar”, sualini sordu.

Muhittin Yıldırım: “İsyân çıkarmaya hazırlamadım. Eskiden beri misafirlerin gelip gitmesine mahsus odamız vardır. Ben oraya gelip gidenlerle daima konuşuyorum. Yoksa halkı hükümet kuvvetleri aleyhine ayaklanmaya sevk etmiş değilim.” dedi.

Başkan: “O halde seni ne diye bu işe sokuyorlar?”

Muhittin Yıldırım bu suali: “Efendim beni öteden beri Halk Partililer arasında çekemeyenler vardır. Bu yüzden hakkımda bu iftiraları uydurmuşlardır” diye cevaplandırdı.

Erkek sanıklardan kadın sanıkların sorgulanmasına geçildi. İlk olarak ifadesi alınan Ayşe Şen ayağa kalktı ve reisin sualine karşı: “İftira efendim” diye bağırdı.

Reis: “Sen kavga yerinde bulunmadın mı? Sandığı vermeyeceğim diye yüzbaşıya çatmadın mı?”

Ayşe Şen: “Yok, yok.”

Kimseyi yaralayıp yaralamadığı sualine de Ayşe Şen aynı cevabı verdi. Daha sonra diğer kadın sanıklardan Cemile Gürbüz’ün sorgulamasına geçildi.

Ayşe Gürbüz: “Çocuğum hastaydı, sandığın başına gitmedim, yüzbaşıyı yaralamadım” dedi. İfadesi alınan Ayşe Yavuz da: “Ben kavgaya karışmadım. Hadise mahalinin üst kısmında kızımın evi vardı oraya vardım, silah patlayınca korkudan bir yere çıkamadım” dedi.

Reis: “Bana bak herkesi hükümet kuvvetlerinin aleyhine teşvike etmişsin” Başkanın bu sualine boynunu bükerek cevap veren Ayşe Yavuz: “Benim söz söylemeye halim yoktur. Kaldı ki kime ne diyecekmişim?”

Bundan sonra 18 yaşında olan Fatma İpek adında genç bir kız da aynı ifadeye bulunduktan sonra Mavuş Aydın adında sanık bir kadın kucagında çocuğuyla ayağa kalktı. Kendisinin o sırada sekiz buçuk aylık hamile olduğunu ve bu işle katiyen alakası olmadığını ve nasıl kendisinin işe karıştığını bilmediğini söyledi.

Öte yandan Fatma Keçeli adında diğer sanık da ifadesinde şöyle demiştir: “O sırada çocuk getirmiştım. Hasta yatıyordum katiyen kavga yerinde bulunmadım”. Bu sırada avukatlardan biri hadiseden iki gün evvel çocuk doğurduğuna dair raporun dosyada olduğunu söyledi. Zabıt katibinin okuduğu 25.07.1947 tarihli bir ilmühaberde Fatma Keçeli'nin iki günlük loğusa olduğu yazılıydı.

Daha sonra Ayşe Çelik adındaki sanığın ifadesi alınmıştır. Ayşe Çelik ifadesinde: “Aman çavuşum, aman beyim, elini ayağını öpeyim, bu adamı muhtar yapmayınız” diye yalvardığını söylediğini anlatmıştır. Sonra jandarma zabitanın ateş emri verdiğini ve bu sırada kendisini kaybederek hangi tarafa gittiğini bilmediğini, yüzbaşı ve başçavuşa öyle taş falan atmadığını bu hadisenin olacağını evvelden bilmediğini, kendilerini kimsenin tahrik etmediğini, telefon hattını da kimin kestiğini bilmediğini söylemiş ve reisin sorularını aynı şekilde cevaplandırmıştır. Diğer kadın sanıklar da hemen hemen bu şekilde ifadeler verdiler ve kendilerinin yüzbaşığı yaralamadıklarını söylediler. Kadınların sandalye üzerine çıkarak heyecanla cevap vermeleri ve bu sırada çocukların gittikçe feryada başlamaları mahkeme salonunda bulunanlar üzerinde derin bir tesir uyandırıyordu.

Olayların yaşandığı sırada köye ilk intikal edenlerden biri olan ve daha sonra kolluk güçleri tarafından elleri kelepçelenerek Mersin'e götürülen avukat Yakut

Çukuroğlu'nun mahkemede verdiği ifade de köylülerin isyan etmediğini, olayın sadece adi bir vaka olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“Ortada bir hadise, bir isyan suçu yoktu fakat o gün Arslanköy'ün üstünden bir kuş dahi geçseydi suçlu sayılabilirdi. Yeter ki Demokrat olduğu anlaşılsın. Gece köyden Mersin'e dönerken yolda jandarmalarla karşılaştım. Adımı öğrendikleri zaman in aşağı, aradığımız sendin dediler ve itirazlarıma rağmen alay kumandanından emir aldıklarını söyleyerek bileklerime kelepçe vurup beni mersine götürdüler. Burada ancak ertesi gün serbest bırakıldım.”

Saat 16.45'te ifade alınma işlemleri bitmiştir. Bu sırada ilk olarak söz alan müdafî avukatlardan Hamit Şevket İnce: “Büyük bir tarihi mahkeme karşısındayız. Her milletin hatıra-i hayatında önemli günler vardır. Adalet tarihi bu vakanın fecailini behemehal yazacaktır. Dosya muhtevasına vakıfsınız. Bu vakuf hukuki teşhisinizi koyduğunuz zaman bizi ikna edecektir. Müvekkiller, yani şu bedbaht kafes içinde duran mahsun köylüler siyasi hak ve hürriyetlerine taarruz olunan bedbahtlardır. Torosların yamacında iki bin rakımındaki bu köyden devlete karşı isyan çıkamaz. İsyân münevverlerden, bizlerden doğar. Esas davayı müdafaa ederken çok derinleşecek ve davanın doğum sebeplerini tafsilen arz edeceğiz. Okuduğumuz evrak adli kazaya mensup bir sorgu hakiminin yarattığı feci bir kararı size sunmaktadır ki; bu kararlar şu mahsun adamlar ve karnındaki çocukları, bağrındaki yavrularıyla inlemektedirler. Bu

sorgu hakimın yarattığı şu facia karşısında Türk adaleti bugün yaralanmıştır. Siz şifalı ellerinizle onu tedavi edeceksiniz. Usulün 200. maddesini yapan kanun yalnız devlet bünyesine yani rejime taallük eden meseleler karşısında harekete geçer. Kanun bilseydi ki bir sorgu hakimi bir vatandaş kütlesinin böylece siyasi hak ve hürriyetinden mahrum edici bir tesir yapacak ve bir mana çıkaracaktır “o zaman ellerim kırılıydu da bu kanunun çıkmasına sebep olmasaydım” diyecektir. Yalnız bu 200. madde değil 1918 numaralı kaçakçılık, 1609 sayılı irtikap ve irtişa kanunları da ilk tahkikat sonunda verilecek lüzümü muhakeme kararının mevkuften yapılmasını amirdir. Fakat bu amir hükümler karşısında bir çok mahkemelerimiz duruşma başladıktan sonra suçun vasfındaki tebeddülü görecek, derhal mazlumları tahliye etmekle hürriyetlerine kavuşturmuşlardır. Sizden de böyle bir karara bihakın intizar etmekteyiz. Muhterem Başkan, baltalanan milli iradedir, siyasi hürriyettir. Hak ve adalette biz madurları korumak ve bu hakları yaşatmak için buraya koşa koşa nefes nefese geldik. Herhangi yerdeki bu haklar üzerinde böylece taarruz yapılacaktır, ayaklarımızı kırıncaya oraya koşacak ve müdafaalarımızı bütün varlığımızla yapacağız. Evet halkın bir isyanı vardır, lakin bu isyan devlet ve hükümete karşı değil ancak sekiz seneden beri elinde inledikleri muhtar Tahir Şahin’e karşı yapılan bir ihtardır. Bir Atatürk suikastı davası oldu, bir Ankara cinayeti oldu ve bir gazeteciler davası da oldu fakat bu hepsinden üstündür. Burada bir milletin iradesi mevzu bahistir.” Bu suretle Hamit Şevket sanıkların derhal tahliyelerini talep etmiştir.

Daha sonra müdafî avukatlardan Kenan Öner, Hamit Şevket’in sözlerini tasdik ederek şunları eklemiştir: “Hayatta en müteessir günümü yaşıyorum. Bu çocuklar en

masum günlerini hapisane köşelerinde yaşıyorlar. Türk şefkat ve karakteri buna müsait değildir.” dedi ve Şahitlerin burada dinlenmeleri lazım geldiğini, çünkü bu davanın Konya’ya nakledilmesiyle Mersin mahkemesinin bu davaya mahsus hiçbir kazai salahiyeti kalmadığına ısrar etti. Şahitler ve diğer delillerin artık burada tetkik edilmesini rica ettiğini sözlerine ekledi. Bundan sonra dosyada bulunan zabıt vakaların muhtelif tahkikat evrakı ve tabip raporlarının okunmasına başlandı (Vatan 9 Ekim 1947).

Bundan sonra savcı Nusret Tunçer şu mütaalayı yapmıştır: “Bir maznun oy sandığının kırık olduğunu işaret ederken, ‘Allah yapısı değil ya’ demiştir ve Mersin sorgu hakimliği bu sözleri bir suç unsuru saymıştır. 149. madde isyan suçunun silahla, gazla ve bomba ile yapılabileceğini tasrih etmiştir. Hadise, tamamen yapılmış bu seçimden sonra vukua gelmiştir. Bu bakımdan halkın gösterdiği rüşti siyasi nasıl olur da bir suç unsuru sayılabilir?” dedikten sonra sanıkların tutuklu hallerinde kanuni imkan görmediğini ve kamu hukukunu müdafa ile vazifeli bir memur olmak sıfatıyla sanıkların derhal tahliyesini ve duruşmaların tutuksuz olarak devamını talep etmiştir.

Bunun üzerine mahkeme heyeti şu kararı vermiştir: “Mersin sorgu hakimliğinin suçluların tanzim ettiği kararnamenin reddiyle, sanıkların derhal tahliyeleri, eylemlerine uyan Türk Ceza Kanununun 258’inci maddesine göre haklarında soruşturma yürütülmesine, duruşmalarında bundan sonra sanıkların tutuksuz yargılanmasına karar verilmiştir.”

Konya’da davayı ayrıca ulusal ve yerel medya için çalışan onlarca muhabir de takip etmiştir. Kırk yedi Arslanköylü’yü elli beş avukat savunmuştur. Konya’da 8 Ekim 1947 yılına kadar süren tutukluluk hali bitmiş davaya bundan sonra köylülerin tutuksuz

yargılanması kararıyla devam edilmiştir. Köylüler kamyonlarla onlarca kez köyden Konya'ya taşınmışlardır.

3.3.3 Siyasilerin Seçim Değerlendirmeleri

Muhtar seçimlerindeki yolsuzluk iddialarına karşı Recep Peker Anadolu Ajansı vasıtasıyla şöyle cevap vermiştir:

“Muhtar seçimlerinde zor kullanıldığı veya baskı yapındaki hakkındaki sözler her kim tarafından söylenirse söylensin, bunlar hakikate uymayan iddialardır. Bu sözler vazife sahipleri hakkında bir iftira olduktan başka, hür insanlar olarak oy kullanan vatandaşlar aleyhine de bir saygısızlıktır. Seçimlerde her zaman, her yerde vaki olan sürtüşmeler mikyasa dışında hiçbir yolsuzluk yoktur. Vatandaş vidanının ve kanaitinin masumluğu aleyhindeki iddiaları bunu temin ile mükellef olan mesul hükümetin başında bir adam sıfatıyla reddederim.” (Demokrat 8 Mart 1947).

Buna cevaben Demokrat Parti Aydın İl İdare Kurulu Başkanı Ethem Menderes şunları söylemiştir:

“Sayın Recep Peker'in muhtar seçimleri hakkındaki demecini hayretle okudum. Tevsik edilmiş bir çok hadiselerin şahidi olarak bu demecin aksini iddia ediyorum. Recep Peker gibi bir devlet adamını hakikatleri reddetmek mevkiinde görmek cidden pek hazin oluyor. Bu demeci

verirken, Yekûnu milyonları dolduran köylü yurttaş muvacehesinde bulunduğunu da kendilerine hatırlatmak isterim.” (Vatan 8 Mart 1947).

Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar’ın İzmir’i ziyareti sırasında basına verdiği demeçte *”muhtar seçimlerinde yapılan müdahale ve kanunsuzlukların asıl sebebinin Demokrat Partinin köy teşkilatını dağıtmak ve zayıflatmak olduğu inkar kabul etmez bir hakikattir”* dedikten sonra şöyle devam etmiştir:

“Muhtar seçimlerinin memleketin her tarafında idare makinesi tarafından nasıl sevk ve idare edildiği bütün milletin malumudur. Yüzde doksan beşi demokratlardan mürekkep olan köylerde bile CHP’nin kazanması, bu seçimlerin mahiyetini pek iyi anlatabilir. Eğer seçimler kanun dairesinde ceryan etseydi, kanunsuz müdahaleler ve baskılar yapılmıyaydı DP’nin büyük bir ekseriyetle seçimleri kazanması muhakkaktı. Vatandaşın hakkına sahip olması büyük bir şey olmakla beraber, biz kaybetmekten o kadar müteessir değiliz. Memlekette seçim işinin sağlam bir geleneğe bağlanmaması bizi parti bakımından teessüre sevketmektedir. DP bu emniyeti elde etmek için çalışmayı en önemli bir vazife bilmektedir. Muhtar seçimleri münasebetiyle idare makinesinin yaptığı müdahale ve kanunsuzlukların asıl gayesi DP’nin köy teşkilatını

dağıtmak ve zayıflatmak olduğu inkar kabul etmez bir hakikattir” (Cumhuriyet 5 Mart 1947).

Muhtar seçimlerin idarenin zorlamaları altında geçtiğine vurgu yapan Demokrat Parti Genel Başkanı 8 Mart 1947 tarihinde de bir demeç yayınlamıştır:

“Tek partili idarenin fiilen terkinden sonra memleketimizde yapılan ve dördüncü mühim seçim olan muhtar seçimleri de sona ermiş bulunuyor. Bir yıldan az bir zaman içinde yapılmış olan bu dört mühim seçimde halk partisinin iktidarı her ne pahasına olursa olsun bırakmamak kararıyla hareket etmiş olduğu, bu sebeple her çareye başvurmuş bulunduğu gizlenir hakikatlerden değildir. Bir siyasi partinin iktidarı elde tutmak veya iktidara gelmesi için çalışma gayet tabidir ve hakkıdır da. Ancak iktidarda bulunsun bulunmasın bütün çalışmalarında partiler kanun yolundan asla ayrılmamaları da memleketin selameti için de en esaslı bir şarttır. Halbuki Halk Partisi’nin, bu şarta riayet etmemekte olduğu son muhtar seçimlerinde bütün acılığı ve açıklığıyla bir kere daha sabit olmuş bulunmaktadır. İdarenin kanunsuzluğa alet edilmesi ve kanunu tatbik ile vazifeli olanların kanun hükümlerini, hak ve adalet ölçülerini tanımamak yolunda yürümleri bir topluluğun emniyet içinde yaşaması ve ilerlemesi imkanlarını ciddi olarak tehlikelere maruz bırakabilir. Diğer taraftan demokrasi ve milli hakimiyet esaslarının yalnız ve yalnız serbest seçimlerle tahakkuk edebileceğine şüphe yoktur...” (Demokrat Gazetesi 8 Mart 1947).

3.4. ARSLANKÖY HADİSESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de Tek Partili siyasal rejimden çok partili siyasal hayata geçiş deneyimlerinin ilki olmasa da en olaylı ve sancılı olanı 1946’da Demokrat Parti’nin kurulması ile başlayandır. Bu deneme mevcut anayasamızın “demokratik yaşamın

vazgeçilmez unsurları” olarak belirttiği ancak dönemin siyasal iktidarı Tek Parti’nin “öngörmediği” halde seçimle iktidarın partiler arasında el değiştirmesi sürecini başlatmıştır.

1947 yılında Arslanköy’de yapılan muhtarlık seçimlerinde ortaya çıkan olaylar, yukarıda başlıklar halinde verilmeye çalışılan dönemin panoramik görünüşünden de anlaşılacağı üzere “vaka-i adiyе”den olmamakla birlikte dava sürecinde dönemin siyasal durumunu açıklaması bağlamında dikkatle incelenmeye değer özellikler taşımaktadır.

Arslanköy’de yapılan seçimin dönem Türkiye’si için siyasal anlamıyla iktidar-muhalefet ilişkilerini açıklaması bir yana Başkaya’nın (2005:114) “devletin asıl partisi” olarak belirttiği Cumhuriyet Halk Fırkası için de iktidarı ne kadar süre daha elinde tutabileceğini deneyimlediği bir örnek olay niteliği taşımaktadır. 12 yıl boyunca Tek Partinin iktidarını her yönüyle Arslanköy’de tesis eden/ sürdüren bir muhtarın Demokrat Parti’nin adayının seçtirilmemesi için gösterdiği gayret esasında Cumhuriyet Halk Fırkası’nın devletin tüm güçleriyle bu iktidar mücadelesinde kazançlı çıkmaya çalışmasını da resmetmektedir.

Seçimde oy kullanan köylüleri aşan etkileri nedeniyle Arslanköy’de yaşananlar devlet yetkililerinin Cumhuriyet Halk Fırkası’nın adayını koruması bunu başaramaması durumunda Demokrat Parti’nin adayını da seçtirmeme konusundaki azim ve kararlılığı iktidar kavramı bağlamında büyük bir direnç olarak belirtilmelidir. Türkiye’de özgün kurgulanışı paranteze alınırsa Tek Parti iktidarlarının halka karşı sistematik ve aşırı merkezîyetçi, jakoben ve çoğu kez militer tavrı karşısında “direnme hakkını” kullanan köylülere gösterilen tavır bu açıdan da dikkate değerdir.

Arslanköy muhtarlık seçimlerinin basit bir köy muhtarı ve birkaç azasının seçiminin ötesinde anlamlar taşıması köylülerin bilince çıkıp ifade edilemese de Tek Parti iktidarının (Cumhuriyet Halk Partisi) yöneten-yönetilen ikileminin de ötesinde halka bakışının ve uygulamalarının halk nezdinde ortaya çıkan karşılığının da bir tezahürü olarak algılanması kaçınılmazdır. Bu bağlam içinde Arslanköy’de onlarca yıl Tek Parti’nin ülke genelinde çizdiği politik-toplumsal-ekonomik programların uygulamasını gerçekleştiren Tahir Şahin’in (Cumhuriyet Halk Partisi’nin Arslanköy’deki temsilcisi, politikalarının taşıyıcısı/ uygulayıcısı) ciddi ve ilk çok partili seçimlerde değiştirilmek istenmesinin panoramasını görmek mümkündür. Arslanköy muhtarlık seçimlerinde yaşananlar gerek ülke genelinde bazı yazarların yazdığı ve dönem Türkiye’sinin görünümünü yansıtan yayınlardan da izlenebileceği gibi etkileri günümüze dek yansıyan “askeri bir vesayet” yönetimine dair izler ve ipuçları da vermektedir. Buna göre Arslanköy’de zaten kökleri ve uzantıları ordu içinde olan Cumhuriyet Halk Partisinin seçmenler nezdinde/halk içindeki iktidar kaybına uğramasını resmetmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi hükümetinin en yetkili ağızlarından olan dönemin İçişleri bakanı Recep Peker’in; *“Muhtar seçimlerinde zor kullanıldığı veya baskı yapındaki hakkındaki sözler her kim tarafından söylenirse söylensin, bunlar hakikate uymayan iddialardır...”* ifadesinin aslında yaşananların üzerindeki örtüyü hiç değilse bir süre daha koruma kaygısı da dikkate değerdir. Buna göre *“kol kırılrsa bile yen içinde kalmalıydı”*, ancak demokratik ve adil hiçbir seçimde dikta rejimlerinin sürdürücüsü olan partilerin seçimlerde sandıktan “muzaffer” çıkamayacağı gibi Cumhuriyet Halk Partisinin de seçimleri *“hakkıyla ve halkın oylarıyla”* kazanması mümkün değildi. İşte tam da bu noktada Arslanköy seçimlerinde ve sonrasında askerinin Cumhuriyet Halk

Partisi yanlısı tutumu sonucu belirleyecektir. Nitekim yapılan ilk seçim sonrası Demokrat Partili adayın kazanmasının tutanakla tespit edilmesine rağmen köye gelen askerlerin seçimi yenilemesi, ilk seçim sandığını savcı dışında birine (askere veya ilden gelen diğer yetkililere) teslim etmeyi reddetmesi karşısında bir yüzbaşının halka karşı askere “sümgü tak” emrini vermesi dönem Türkiye’inde askerin siyasal iktidar kurgusundaki konumlanışı hakkında da tümevarımsal bir yöntemle bilgiler vermektedir.

Arslanköy seçimleri sonrası köylülere karşı açılan davanın Türkiye’de gündem içinde belirleyiciliği de bu bahsedilen bağlamlar içinde değerlendirilmelidir. Seçim süreci ve sonrası çıkan olaylar sonrasında onlarca köylü tutuklanarak, benzerine ancak 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası kurulacak mahkeme ve yargılama süreci ile rastlanabilecek bir yargılama süreci yaşayan köylüler, Ceza Yasalarının en ağır maddeleri ile yargılanmak üzere hakim karşısında çıkarılmıştır.

Belirtilmesi gereken noktalardan biri de Arslanköylülerin başlangıçta zayıf olan ancak dava süresince olabildiği kadar büyük ölçüde Demokrat Parti tarafından sahiplenilmesidir. Davaya Demokrat Partililer tarafından gösterilen ilgi üst düzeyde olmuştur. Demokrat Partili avukatlar tarafından köylüler kendilerine çok yabancı olan koşullar altında ama gerçekte Türkiye siyasal hayatına damgasını vurmuş bir dönemin baş figüranları olmuşlardır.

Arslanköy seçimleriyle ilgili, dönemin basın yayın organlarına yansıyan yorum ve haberleri dikkatle incelediğimizde o günün koşullarında sınırlı da olsa bir muhalefet geleneğinin olduğunu söylemek mümkün. Arslanköy etrafında gelişen olaylar ve yaşanan gelişmelerin gazete ve dergilerde haberleştirilmesi/ yorumlanması/ hikaye edilmesi sonucu ülke genelinde Arslanköy gündeme oturmuştur.

1946'da kurulan ve 1947 seçimlerinde parti örgütlemesini tamamlayamamış, Demokrat Parti'ye karşı, seçimleri bir yıl erkene alan Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir seçim başarısı elde etme çabası sonuç vermiş ancak yine de seçimler (pek çok yerde ve Arslanköy'de olduğu gibi) olaylı ve sancılı geçmiştir. Bu noktada ülke genelinde Tek Parti egemenliğinin (Cumhuriyet Halk Partisi) devletin tüm kurum ve kuruluşlarıyla seçimi kendi lehine sonuçlandırmaya dönük çabaları ve zaten varolan iktidarı korumaya dönük yapısı nedeniyle seçim mevzuatı (açık oy/gizli tasnif) çok partili seçim denemesi iktidar yapısını en azından ilk seçimlerde değiştirmeye yetmemiştir.

4. SONUÇ

1930'lu yılların başında öncülüğünü Recep Peker'in yaptığı bir grup CHP'li milletvekili devrimlerin yerleşebilmesi için otoriter tedbirlerin alınması gerektiğini savunmuşlar, Mustafa Kemal'in vefatından sonra da devleti partiyle özdeşleştirme çabalarını en üst düzeye çıkarmışlardır. Bu dönem tek parti yönetiminin kurumsallaşması bağlamında önemli adımların atıldığı dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın devam ediyor olması da otoriter önlemlerin alınmasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte tek parti yönetiminin uyguladığı otoriter yönetim ve ekonomi anlayışına karşı halkın memnuniyetsizliği gün geçtikçe artmıştır.

Tek parti yönetiminin vesayetçi demokrasi olduğunu ileri sürenler Serbest Cumhuriyet Fırkası ile zeminin yoklandığını ileri sürmekte, 1940'lardan sonra ise artık şartların olgunlaştığını ve çok partili siyasal hayata geçilmesinin önündeki engellerin kalktığını iddia etmektedirler. Buna karşın tek parti yönetiminin kurumsallaşması ve lider kadronun demokratikleşme hareketlerine yaklaşımı göz önüne alındığında uluslararası sistemin II. Dünya Savaşı'ndan sonra demokratikleşme dalgası üretmesi çok partili siyasal hayata geçilmesini zorunlu kılmıştır denebilir.

Dünyanın yeni şartlarına ayak uydurma gereğini hissedenden tek parti yönetimi içte öncesine oranla daha yumuşak bir ortamın oluşmasına müsaade etmiştir denebilir. Bu yumuşama döneminde içerideki muhalif sesler daha gür bir şekilde duyulmaya başlanmıştır. CHP'nin içerisinde çıkan bir grup milletvekili bu yumuşak ortamdan da faydalanarak tek parti yönetimine karşı eleştirilerini sertleştirmişler ve yeni bir parti kurmuşlardır. Böylece daha önceki örneklerinden farklı olarak “kalıcı olmak” niyetiyle çok partili hayata geçilmiştir.

Çok partili rejime geçildikten sonra yapılan ilk genel seçimlerde CHP'nin “açık oy gizli sayım” ilkesi ile yapılan seçimlerde çoğunluğu elde etmesi ise bir sene sonra yapılacak olan muhtarlık seçimlerinde halkın muhalefet eğilimini güçlendirmiştir. 1947 Şubat'ında yapılan muhtarlık seçimlerinde neredeyse Türkiye'nin tamamında attıkları oyların sandıktan geri çıkmadığını gören köylü halk siyasal muhalefetlerini “fiili muhalefete” dönüştürmüşler ve seçim bölgelerinin neredeyse tamamında seçimde görevli devlet yetkilileri ile köylüler arasında sürtüşmeler yaşanmıştır. Bu noktada çalışmamıza konu olan Arslanköy'de ise tek parti yönetiminin tipik bir uzantısı olan köy muhtarının, anti-demokratik uygulamalarından kurtulmak için bir sene önce kurulmuş olan Demokrat Parti'nin adayını muhtar seçmek isteyenlerinin engellenmeye çalışılması tek parti yönetiminin doğal yollarla iktidarı bırakmak istemeyişini açık bir göstergesidir. Arslanköy'de halkın attığı oyun arkasında durmak ve iktidarın keyfi uygulamalarına karşı koymak isteği sadece bölgesel bazda anlamlar ifade etmemektedir. Arslanköy dönem içerisinde tüm Türkiye için “tepeden inmece” yönetim anlayışına karşı bir demokrasi mücadelesi bağlamında önemli yer edinmiştir.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, A. (1994), *Serbest Fırka Hatıraları*, 3. baskı İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F. ve (2002), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F. Bedia Turgay A. (1976), *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Akandere, O. (1995), *Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945)*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Armstraong, H. C. (2005), *Bozkurt*, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul.
- Atatürk, M.K. (2005), *Nutuk*, 4. baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Ateş, N.Y. (1998), *Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Der Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Ş.S. (1966), *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Başkaya, F. (2005), *Seçilmiş Yazılar*, 2.baskı, Maki Basın Yayın, Ankara.

Bila, H. (1999), *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Demirel, A. (2003), *Birinci Mecliste Muhalefet*, 3. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Duverger, M. (1993), *Siyasi Partiler*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Eğilmez, A.O. (1998), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.

Erer, T. (1965), *Yasakçılar*, Toker Matbaası, İstanbul.

Erer, T. (1966), *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Toker Matbaası, İstanbul.

Gevgilili, A. (1990), *Türkiye'de Yenileşeme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, 2.basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Karaosmanoğlu, Y.K. (2006), *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Karatepe, Ş. (2001), *Tek Parti Dönemi*, 3. baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.

Karpat, K. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Afa Yayınları, İstanbul.

Kinross, L. (1966), *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Sander Yayınları, Ankara.

Koçak, C. (2005), *Türkiye Tarihi*, C.4, 8.baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.

Koçak, M. (2002), *Siyasal Partiler ve Türkiye'de Parti Yasakları*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Küçükömer, İ. (1994), *Batılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Lewis, B. (1993), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 5. baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Mardin, Ş. (1991), *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Okyar, O. Ve M. Seyitdanlıoğlu, (2006), *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, Fethi Okyar'ın Anıları*, 3.baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Öz, E. (1997), *Otoriterizm ve Siyaset- Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma*, Yetkin Yayınları, Ankara.

Özdemir, H. (1995), *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Özgür, F. (2004), *Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi*, Liberte Yayınları, Ankara.

Parla, T. (1994), *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt:1 Atatürk'ün Nutku*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Parla, T. (1997), *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt:1 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Poulton, H. (1999), *Silindir Şapka Bozkurt ve Hilal Türk Ulusçuluğu ve Türkiye Cumhuriyeti*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Sarıbay, Y. (2001), *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Tunçay, M. (2005), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Toker, M. (1970), *Tek Partiden Çok Partiye*, Baha Matbaası, İstanbul.

Zürcher, E.J. (2003), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 16.baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Zürcher, E.J. (2003), *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arslanköy'ün Sesi Bolkar Dergisi

Bugün Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Demokrat Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

İNTERNET KAYNAKLARI

www.arslankoy.com

EK I

Takrir-İ Sükun Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Ahval ve hadisatı fevkaladei ahirenin gösterdiği lüzum ve memleket dahilinde emniyet ve asayiş, huzur ve sükunu ve nizamı içtimaiyi ihlal edecek irticakarene ve ihtilalkarane hareket ve teşebbüsata ve ifsadata karşı icap eden tedabiri ittihaz ile Türkiye Cumhuriyetinin nüfuz ve kudretini takviye ve inkılabın esasatını tarsin ve masum halkı ızrar ve idlal eden mütaciserlerin süratle takip ve tenkili maksadiyle İcra Vekilleri Heyetinin 4 Mart 1341 tarihli içtimaında karara iktiran eden işbu layihanın iktisabı kanuniyeti için Meclisi Ali'nin nazarı tasvip ve tasdikine arzına müsaade buyurulmasını rica ederim.

4 Mart 1341

Başvekil İsmet

Madde 1- İrtica ve isyana memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve teşvikat ve teşebbüsat ve

neşriyatı Hükümet, Reiscumhurun tasdiki ile re'sen ve idareten men'e mezundur. İşbu efal erbabını Hükümet İstiklal Mahkemesine tevdi edebilir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren iki sene müddetle meriyul icradır.

Madde 3- İşbu kanunun takibine İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

EK II

TpCF'nin Feshedilmesine İlişkin Hükümet Kararı

İcra Vekilleri Heyetinin 3-6-1341 tarihli içtimaında berveçhiati karar ittihaz olunmuştur.

Mütenevvi tahrikatın Ankara İstiklal Mahkemesinde cereyan eden takibat ve muhakematı esnasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının İstanbul civarında vezaifi resmiyesini deruhde eden bazı eşhasın, Fırkanın programında mevcut efkar ve itikadatı diniyeye hürmetkar olmak esasını tesvili efkara ve tahrikatı irticakaraneve vesile ittihaz ettikleri sabit olmuş ve Fırkanın vaz'ı hazırı hakkında Hükümetin nazarı dikkatini celbe müttefikar karar verildiğini natık mahkeme kararı Müddeiumumilikten hükümete tebliğ olunmuştur.

Diyarbakir İstiklal Mahkemesinin takibat ve muhakematı esnasında dahi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının resmi mümessillerinin Fırka programındaki itikadatı diniyeye hürmetkar olmak esasını memleketi dinsizlerden kurtarmak iddiayı irticakarenesine vasıtai telkinat ittihaz ettikleri ve bu yüzden son irtica ve isyanın tezahüratı esnasında birçok vahim hadisat vukua geldiği sabit olmuştur.

Diyarbakir İstiklal Mahkemesi kendi dairei kazası dahilinde bulunan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası şubasını sedde karar verdiğini hükümete tebliğ etmiştir.

Mahkemelerde ve meclislerde cereyan eden bu ahvalden maada hükümetin itilâna muhtelif vilayetlerden iblağ olunan malumat Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensuplarının programlarında mevcut esas malumu dini siyasete alet eden bir vasıtai tesvil addetmeğe çalıştıklarını göstermiştir.

Zaten Ankara İstiklal Mahkemesinde cereyan eden muhakemat Vahideddin etrafında bulunan vatan hainlerinin Avrupa'da teşkil eyledikleri merkezlerden ve memleket dahilinde Hürriyet ve İtilaf devrinden kalma erbabı fesattan vasi bir şebekei irtica tesisine çalışılmak gibi teşebbüsâtı izhar etmiştir.

Bu ahval tahtında dini siyasete alet ittihaz etmeğe müstaid bir cereyanın idamesi artık mümkün olamazdı. Diğer taraftan Büyük Millet Meclisi dini ve mukaddesâtı diniyeyi siyasete alet ittihaz etmek gibi harekate karşı vatani sıyanet etmek için kanunu mahsus idariyle hükümetin takip edeceği veçheyi dahi göstermiştir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programında esas olan maddenin dini siyasete ittihaz etmek demek olup olmadığının tayini gibi Müddeiumumlere taalluk eden bir zemini mütalâaya girmeye lüzum görülmez. Ancak efrad tarafından hakikat ve fiiliyatta tesvil ve irticaa vasıta olarak kullanıldığını istitlaati muhtelif ve mütemadiye ve Cumhuriyet mahkemelerinin muhakemat ve mukarreratiyle sarahaten müşahede ve tesbit etmiştir.

Gerek telkin eden ve gerek telkine maruz kalan vatandaşları tesvil ve tahrik avakıbından muhafaza velhasıl zararı ammı tahdid için Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının faaliyetten men'i hükümetin artık müsamaha edemeyeceği vezaif sırasına girmiştir.

Binaenaleyh işbu kararnamenin tebliği tarihinden itibaren Takrir-i Sükun Kanunu ahkamına tevfikân Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının bilcümle şube ve merkezleri alâkadar memurini hükümet tarafından seddolunacaktır.

Bu münasebetle vatandaşların bilhassa nazarı dikkat ve muhakemei salimesine arz olunur ki Allah ve vicdan arasında vasıtai telaki olan dinin bir takım maksadı hususiyeyi istihsal için siyasete alet ittihaz edilmesi son defa tekrar görüldüğü veçhile memleketimizin tarihinde pek çok feci hadisatın zuhuruna ve nihayet din namına tahakküm ve tagallüp daiyesinde bulunan mürteci ve cebbarların keyfi idare ve istibdatına müncer olduğu ve Türk milletini asırlarca inhitat ve ıztıraba mahkum eylediği mücerrep ve müsbittir. Büyük Millet Meclisinin kavanini mahsusası ile kat'iyen menedilmiş olan bu gibi faaliyetlere müsamaha etmemenin irdadei milliyenin Cumhuriyet hükümetine tahmil eylediği vezaifi esasiyeden olduğuna şüphe yoktur.